

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА
Факультет фінансів

Кафедра фінансів імені Віктора Федосова

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «Митна справа»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ 07 «Управління та адміністрування»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Форма навчання: денна
очна (денна), заочна, дистанційна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему **«Митна політика України та напрями її удосконалення в умовах
воєнного стану»**

(назва теми)

здобувача Громенко Анастасії Олександрівни
(ПІБ, підпис)

Науковий керівник: к.е.н., доцент Захожай Костянтин Валерійович
(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: д.е.н., професор Буряченко А.Є.
(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ	4
1.1. Значення та складові митної політики	5
1.2. Нормативно-правове регламентування митної політики в Україні.....	15
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	21
2.1. Індикатори і показники, що характеризують митну політику	21
2.2. Аналіз ефективності митної політики в Україні у період дії воєнного стану .	26
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	5
3.1. Проблеми митної політики України в умовах воєнного стану та шляхи їх вирішення	38
3.2. Європейський досвід реалізації митної політики та його імплементація в Україні	43
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51

ВСТУП

Актуальність теми. Наразі Україна зазнає впливу воєнного конфлікту, що створює ряд додаткових проблем, які вимагають термінового вирішення у багатьох галузях, у тому числі в митній сфері. Кожне потрясіння призводить до змін у торговельних потоках, збільшення ризиків щодо контрабанди та нелегальної торгівлі, а також до потреби редагування законодавства щодо проведення митної політики для забезпечення національної безпеки. У зв'язку з цим, дослідження та удосконалення митної політики стає стратегічно важливим завданням, спрямованим на ефективне функціонування ДМСУ та захист державних інтересів в умовах воєнного стану.

Актуальність та практична значимість теми полягає у тому, що Україна обрала вектор на входження до Європейського Союзу, що передбачає дотримання вимог міжнародного законодавства. Їх реалізація супроводжується необхідністю прийняття ефективних управлінських рішень митної у ході проведення митної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реалізації митної політики держави на сучасному етапі досліджувалися такими науковцями як Боняр С.М., Бороденко Т.М., Гапонюк М.А., Герасимюк П.В., Мельник В.М., Мужев О.О., Разумова О.І., Тищенко В.Ф. та іншими. Незважаючи на ґрунтовні праці вказаних авторів, питання реалізації митної політики в Україні на сучасному етапі вимагають подальшого проведення наукових досліджень.

Мета та завдання. Метою кваліфікаційної бакалаврської роботи є теоретичне обґрунтування сутності та розробка пропозицій щодо удосконалення митної політики в Україні з урахуванням особливостей воєнного стану.

Мета досягається через сукупність *завдань*, які вирішуються у кваліфікаційній бакалаврській роботі:

- дослідити значення та розглянути складові митної політики;

- охарактеризувати нормативно-правове регламентування митної політики в Україні;
- виділити індикатори і показники, що характеризують митну політику;
- провести аналіз ефективності митної політики в Україні у період дії воєнного стану;
- визначити проблеми митної політики України в умовах воєнного стану та запропонувати шляхи їх вирішення;
- розглянути європейський досвід реалізації митної політики та його імплементацію в Україні.

Об'єктом дослідження є митна політика.

Предметом дослідження – економічні відносини, що виникають у ході проведення митної політики в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. Під час написання кваліфікаційної бакалаврської роботи були використані методи теоретичного узагальнення, структурно-функціональний метод, аналіз динаміки і структури, синтез, інші статистичні методи, графічний і табличний аналіз.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Отримані результати кваліфікаційної бакалаврської роботи мають і теоретичне, і практичне значення та можуть послужити основою для подальших досліджень у сфері митної політики та її адаптації до потрясінь. Сформовані висновки та надані пропозиції щодо удосконалення митної політики в умовах воєнного стану мають прикладне значення для забезпечення ефективного функціонування митних органів, включаючи дотримання національної безпеки України.

Інформаційна база дослідження включає законодавчі та інші нормативно-правові акти, аналіз праць вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків, статистичні дані ДПСУ і ДМСУ, фінансові звіти та інші документи, що стосуються митної політики в Україні та її адаптації до умов воєнного стану.

Структура роботи. Дана кваліфікаційна бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Значення та складові митної політики

Значення митної політики полягає у важливості регулювання міжнародної торгівлі та контролю за переміщенням товарів і транспортних засобів через державний кордон. Митна політика впливає на економічний розвиток країни, забезпечує конкурентоспроможність виробників, здійснює захист внутрішнього ринку від дешевого імпорту, а також забезпечує надходження до бюджету необхідних коштів. Зміни у світовій торгівлі, зростання міжнародних конфліктів, впровадження нових технологій та виробничих підходів вимагають постійного аналізу й адаптації митної політики для ефективного вирішення сучасних викликів і завдань.

Митний кодекс України надає визначення митної політики, виходячи з поєднання правового та економічного підходів: «система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки. Державна митна політика є складовою частиною державної економічної політики» [1]. Визначення митної політики, яке надано Митним кодексом України, відображає її сутність як комплексного інструменту, який поєднує правові та економічні аспекти. Це відображає складність і багатогранність митної політики. З одного боку, митна політика спрямована на захист митних інтересів країни, забезпечуючи контроль за рухом товарів через митний кордон та, борючись зі зловживаннями. З іншого боку, вона має економічну складову, сприяючи розвитку зовнішньої торгівлі, стимулюючи експортно-імпортні операції та, сприяючи інтеграції країни у світову

економічну систему. Важливо зазначити, що митна політика виступає як складова частина загальної державної економічної політики.

Визначення терміну «митна політика» не може бути обмеженим виключно на рівні законодавства. Ця система постійно еволюціонує через сучасні трансформації і вона включає у себе багато аспектів, такі як інформаційна діяльність, підприємництво, міжнародне співробітництво тощо. Саме тому проаналізуємо визначення поняття «митна політика» в сучасній науковій літературі (табл.1.1).

Таблиця 1.1 – Визначення поняття «митна політика» в сучасній науковій літературі

Автори	Визначення	Критичні зауваження
Боняр С.М.	Комплекс заходів держави (політика вільної торгівлі та заходи політики протекціонізму) для отримання абсолютних та порівняльних переваг на світовому ринку, захисту національного товаровиробника та реалізації політико-економічних цілей держави у результаті участі у світогосподарських процесах [2, с.112].	Визначення зосереджене на економічних аспектах митної політики, визначаючи її як засіб досягнення конкурентних переваг та захисту вітчизняних виробників на міжнародному ринку.
Разумова О.І.	Невід’ємна складова державної політики, яка формується державними інституціями та реалізується виключно державними органами, спрямована на забезпечення прав і законних інтересів громадян, суб’єктів господарювання, держави, розвивається в напрямку гармонізації та уніфікації із загальноприйнятими міжнародними стандартами та охоплює процес свого формування та реалізації [3, с.124].	Визначення відображає широкий спектр завдань та обов’язків митної політики, включаючи захист інтересів різних груп суб’єктів господарювання та приведення її у відповідність до міжнародних стандартів.
Тищенко В.Ф.	Система орієнтирів митного регулювання, певних рамкових стандартів, зорієнтована на забезпечення економічних інтересів і цілей держави [4, с.181].	Визначення відзначає ключову роль митної політики у забезпеченні економічних інтересів держави, яка визначає її основні принципи та напрямки діяльності.
Герасимюк П.В.	Складник державної економічної політики, що спрямований на стимулювання розвитку економіки країни та реалізується шляхом здійснення державної митної справи [5, с.151].	Визначення підкреслює важливість митної політики як інструменту для стимулювання економічного розвитку країни через митний контроль та регулювання міжнародної торгівлі.

Продовження табл.1.1

Автори	Визначення	Критичні зауваження
Мужев О.О.	Наявна система політико-правових, економічних, організаційних та інших заходів, метою яких є імплементація внутрішньо- та зовнішньоекономічних відносин країни, для того щоб вона була конкурентоздатною на глобальному ринку [6, с.194].	Визначення відображає комплексний характер митної політики, включаючи різноманітні аспекти її формування та реалізації, з метою забезпечення конкурентоспроможності країни на міжнародній арені.

Джерело: розроблено авторкою на основі [2-6]

Аналізуючи різноманітні визначення «митної політики» у сучасній науковій літературі, можна відзначити, що це поняття охоплює комплексний набір заходів та стратегій, спрямованих на захист та розвиток економічних інтересів держави. Згідно з визначеннями науковців, митна політика виступає як невід’ємна складова державної економічної політики, спрямована на забезпечення економічних інтересів країни через здійснення митної справи, а також гарантує захист прав і законних інтересів громадян та суб’єктів господарювання. Вона також включає в себе регулювання зовнішньої торгівлі, стимулювання економічного розвитку, адаптацію до міжнародних стандартів та гармонізацію з міжнародними практиками. Визначення «митної політики», як запропоновані вченими, підкреслюють її роль у формуванні конкурентоспроможності країни на світовому ринку, захисті її економічних інтересів та сприянні стабільному розвитку. Ці дефініції також підтверджують важливість постійного оновлення митної політики з урахуванням змін у світовій економіці, торговельних відносинах та міжнародних стандартах. Такий підхід до розуміння митної політики дозволяє державі ефективно адаптуватися до викликів глобалізації та забезпечувати свої інтереси на міжнародній арені.

Головною метою митної політики є створення такого рівня зовнішньоекономічної торгівлі, за якого досягається сталий розвиток високотехнологічних галузей промисловості та конкурентоспроможність вітчизняної продукції на світових ринках, а також відсутність цілковитої залежності країни від іноземних готових товарів будь-якої галузі [5, с.151].

Основними завданнями митної політики України є забезпечення контролю за переміщенням товарів через державний кордон, запобігання вивезенню з країни товарів, які можуть бути використані для військових цілей, та забезпечення безпеки на митному кордоні [7, с.4]. Такий підхід до визначення митної політики підкреслює не лише її економічну, але й стратегічну роль у забезпеченні стабільного розвитку країни та збереженні її суверенітету. Митна політика виступає не лише як інструмент економічного розвитку, але й як ключовий елемент забезпечення національної безпеки та захисту національних інтересів на міжнародній арені.

Принципи митної політики – це комплексна категорія, що представлена сукупністю економічних і правових ідей, які зумовлені її метою та завданнями, нормативно закріпленими та спрямованими на охорону митних інтересів як окремого громадянина, групи осіб, так і держави загалом тощо [8, с.181].

Принципи митної політики наведені на рис.1.1.

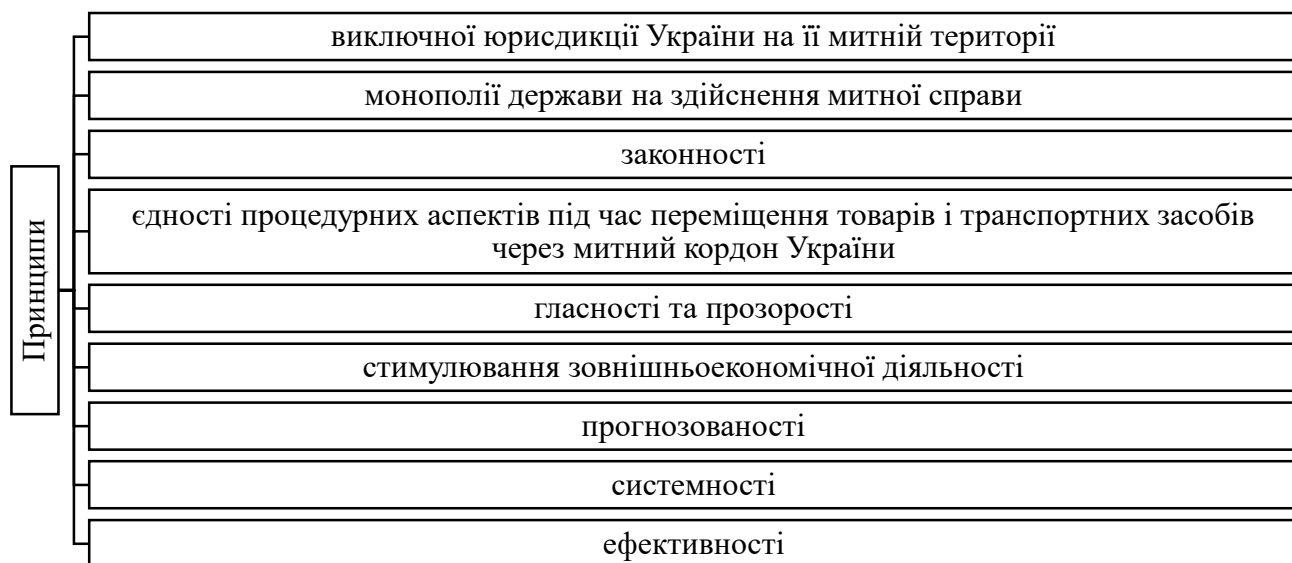

Рисунок 1.1 – Принципи митної політики

Джерело: розроблено авторкою на основі [9, с.40]

Перший принцип – виключна юрисдикція України на її митній території – підтверджує управління державою митними процедурами та контролем на своїй території. Другий принцип – монополія держави на здійснення митної справи – встановлює унікальну роль державних органів у виконанні митних функцій.

Принцип законності гарантує додержання встановлених законами норм та процедур у митних операціях. Єдність процедурних аспектів під час переміщення товарів через митний кордон України підкреслює важливість стандартизації та однорідності процедур для уникнення неоднозначності і спрощення митного контролю. Прозорість та гласність відображають необхідність відкритості й доступності інформації щодо митних процедур і рішень. Стимулювання зовнішньоекономічної діяльності, яке втілюється в відповідному принципі, спрямоване на підтримку та розвиток міжнародної торгівлі та інвестицій. Принцип прогнозованості передбачає стабільність та передбачуваність митних процедур для суб'єктів господарювання. Системність означає комплексний підхід до організації та виконання митної політики. Принцип ефективності вказує на важливість оптимізації та раціоналізації митних процедур для досягнення максимального результату при витраті мінімальних ресурсів. Ці принципи становлять основу для побудови ефективної та сучасної митної політики, спрямованої на забезпечення національних інтересів та стабільного розвитку економіки.

Митна політика відіграє різноманітні функції, які спрямовані на забезпечення ефективного функціонування міжнародної торгівлі та захисту національних інтересів.

Функції митної політики наведені на рис.1.2.

Рисунок 1.2 – Функції митної політики

Джерело: розроблено авторкою на основі [1]

Фіскальна функція полягає у зборі митних платежів від ввезених товарів, що становить значну частину доходів Державного бюджету. Ця функція сприяє

фінансуванню державних програм і соціальних проєктів. Економічна функція полягає в регулюванні зовнішньоекономічних відносин країни з метою забезпечення балансу між експортом та імпортом товарів і послуг, а також заохочення виробництва й експорту важливих для економіки товарів. Регулятивна функція передбачає вплив на обсяги і структуру зовнішньої торгівлі через застосування митних тарифів, квот та інших обмежувальних заходів. Ця функція допомагає зберігати конкурентоспроможність національних виробників та регулювати ринки. Захисна функція полягає в захисті внутрішнього ринку від дешевих і неконкурентоспроможних імпортованих товарів, які можуть загрожувати внутрішнім виробникам та споживачам. Контрольно-організаційна функція передбачає створення митних органів для здійснення контролю за переміщенням товарів через митний кордон, а також організацію інфраструктури митного контролю. Інформаційно-статистична функція включає збір і аналіз інформації про зовнішню торгівлю для формування ефективної торговельної політики та планування розвитку економіки. Міжнародно-політична функція передбачає використання митної політики як інструменту для зміцнення зовнішньополітичних відносин, ведення переговорів та укладання міжнародних торговельних угод. Усі представлені функції митної політики взаємодіють між собою і виконуються з урахуванням конкретних національних інтересів та міжнародних стандартів, що дозволяє забезпечувати ефективне та гнучке управління митною справою.

Відповідальність за формування митної політики «лежить на плечах» кожної держави і цей процес враховує широкий спектр факторів. Табл.1.2 розкриває зміст та вплив кожного з цих факторів на формування митної політики.

Економічні фактори визначаються потребами внутрішньої економіки та становлять основу для регулювання зовнішньоекономічних відносин. Міжнародні фактори включають участь у міжнародних об'єднаннях, що накладає на країну зобов'язання відповідності міжнародним стандартам. Політичні фактори визначаються потребою у встановленні та підтримці добросусідських відносин та міжнародної співпраці. Ідеологічні фактори відображають зацікавленість держави у забезпеченні громадської безпеки та додержанні ідеологічних принципів

суспільства. Формування митної політики вимагає узгодженого підходу до управління економічними, міжнародними, політичними та ідеологічними аспектами. Розгляд цих факторів дозволяє країні адаптувати вітчизняну митну політику до потреб внутрішнього та міжнародного середовища, забезпечуючи економічний розвиток, міжнародну співпрацю, політичну стабільність та дотримання ідеологічних принципів.

Таблиця 1.2 – Фактори, що впливають на формування митної політики

Фактори	Зміст	Прояв впливу
Економічні	Митна політика держави повинна бути економічно доцільною, спрямованою на стимулювання внутрішньої економіки, регулювання зовнішнього товарообігу та забезпечення економічної безпеки.	Впливає на розвиток окремих галузей економіки, обсяги зовнішньої торгівлі та загальну економічну стабільність країни.
Міжнародні	Участь у міжнародних митних і торговельних об'єднаннях зобов'язує державу до відповідності міжнародним стандартам, гармонізації митного законодавства та узгодження тарифів.	Впливає на зовнішньополітичні відносини, міжнародну співпрацю та торговельні відносини країни з іншими державами.
Політичні	Митна політика стає важливою складовою зовнішньої політики держави, може бути використана як інструмент для налагодження співпраці з іншими державами через надання митних преференцій.	Впливає на міжнародні дипломатичні відносини та стабільність міжнародного співтовариства.
Ідеологічні	Заборона потрапляння на митну територію товарів, що можуть порушувати суспільну мораль або безпеку.	Впливає на забезпечення громадської безпеки та додержання ідеологічних принципів суспільства.

Джерело: розроблено авторкою на основі [11, с.162]

Варто зазначити, що митна політика держави складається з різних компонентів, які спрямовані на регулювання та контроль зовнішньої торгівлі та митної діяльності. Складові митної політики держави систематизовано на рис.1.3.

Митні операції відіграють ключову роль у митній системі країни, оскільки вони представляють собою окремі дії, які здійснюються особами в процесі митного оформлення транспортних засобів і товарів на кордоні. Ці операції є фундаментальним елементом митного контролю та регулювання на митницях. Під час митного оформлення митні операції включають у себе ряд процедур, таких як огляд товарів, декларування, сплату митних зборів та отримання відповідних

дозволів чи сертифікатів. Вони мають на меті забезпечити дотримання митних правил та законодавства країни, а також забезпечити безпеку і захист інтересів держави.

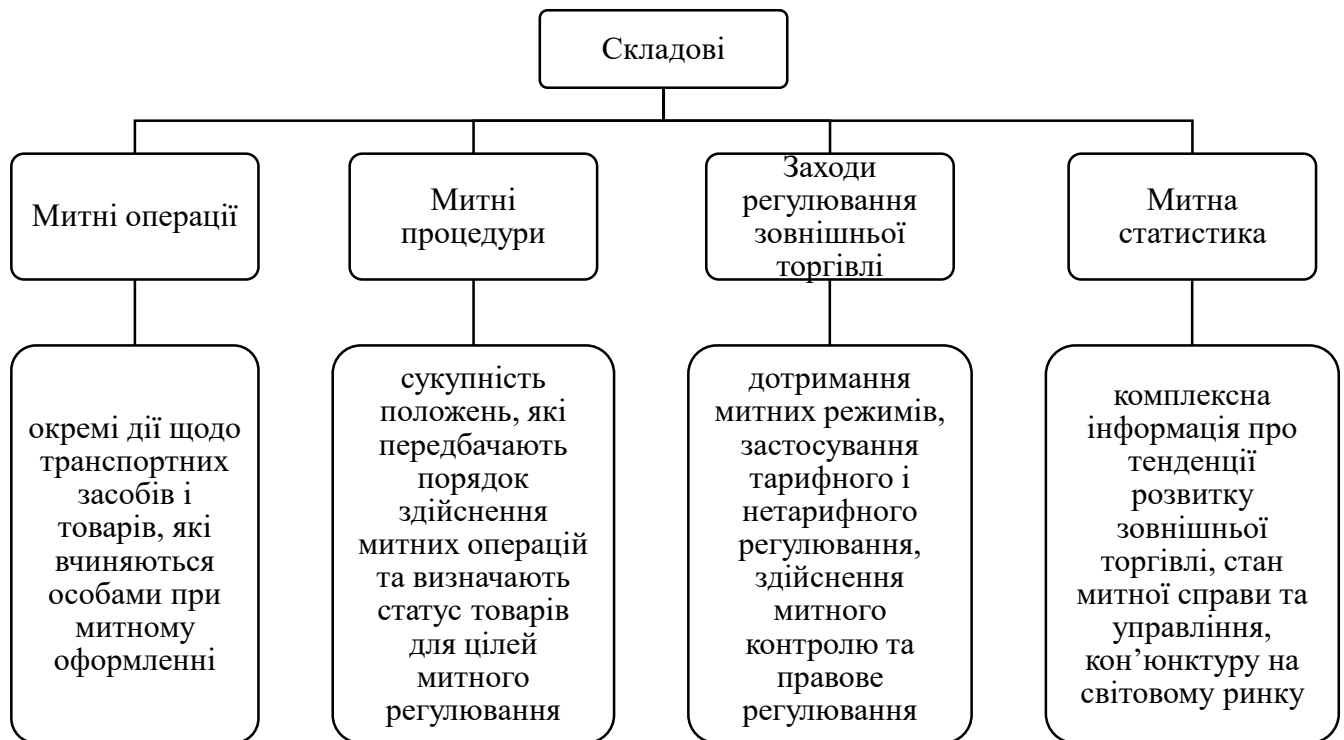

Рисунок 1.3 – Складові митної політики держави

Джерело: розроблено авторкою на основі [12, с.8]

Митні процедури представляють собою сукупність правил і порядку здійснення митних операцій, які визначають статус товарів для цілей митного регулювання. Ці процедури регулюються митним законодавством та включають в себе організаційні та технічні аспекти, необхідні для ефективного функціонування Державної митної служби України. Вони визначають порядок ввезення, вивезення та транзиту товарів через митний кордон, а також встановлюють правила декларування товарів та проведення митних оглядів.

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі торгівлі, здійснюється передусім за допомогою низки економічних та технічних заходів державного регулювання, які діляться на дві наступні групи:

– тарифні, базою застосування яких є перш за все митний тариф України, який затверджений Законом України «Про Митний тариф України» [13], а також

додатково особливих та спеціальних видів мита, встановленими Законами України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» [14], «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» [15] та «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» [16]. Такі спеціальні заходи, встановлені законодавством, мають на меті стимулювати внутрішнє виробництво, захищати вітчизняних виробників від конкуренції з боку імпорту та забезпечити баланс у зовнішньоекономічних відносинах країни. Тарифні заходи є важливою складовою митної політики України, спрямованою на захист інтересів внутрішнього ринку та підтримку вітчизняних виробників;

– нетарифні, які включають ліцензування, тарифні квоти, субсидування, повне або часткове ембарго, національні і міждержавні технічні регламенти, обмеження щодо термінів розрахунків з контрагентами за зовнішньоекономічними контрактами тощо [17, с.2]. Нетарифні заходи є важливою складовою митної політики країни та включають різноманітні заходи, які не пов'язані з прямим встановленням митних ставок на імпорتنі товари, але впливають на їх обіг та регулювання на внутрішньому ринку.

Як тарифні, так і нетарифні заходи є важливими компонентами митної політики країни. Вони спрямовані на забезпечення стабільності економіки, захист національних інтересів та стимулювання внутрішнього виробництва, що відображають загальний стратегічний підхід країни до регулювання своїх зовнішньоекономічних відносин.

Митна статистика є важливим інструментом для аналізу та моніторингу зовнішньої торгівлі країни. Вона надає комплексну інформацію про різноманітні аспекти зовнішньоекономічних відносин, включаючи тенденції розвитку торговельних потоків, обсяги та структуру імпорту й експорту, динаміку митних операцій і процедур, а також аналіз кон'юнктури на світовому ринку. Ця інформація дозволяє оцінити ефективність митної політики країни та зробити обґрунтовані висновки для прийняття управлінських рішень [18, с.100]. Наприклад, аналіз даних митної статистики може допомогти виявити тенденції у зміні обсягів торгівлі з окремими країнами або групами товарів, що дозволить вчасно реагувати

на можливі виклики та ризики. Крім того, митна статистика є важливим інструментом для оцінки дотримання митних правил та нормативів, а також для виявлення можливих проблем у митній справі та управлінні [19, с.164]. Аналіз динаміки митних операцій може виявити проблеми з ефективністю митного контролю або недоліки у законодавстві, що потребують вдосконалення.

Таким чином, митна політика представляє собою систему принципів, функцій, завдань та заходів, які спрямовані на регулювання зовнішньої торгівлі та забезпечення митної безпеки країни. Сутність митної політики полягає у визначенні правил та процедур, що регулюють обіг товарів через митний кордон, а також у формуванні відповідної інфраструктури та механізмів контролю. Основна мета митної політики полягає у захисті національних інтересів, стимулюванні економічного розвитку та забезпеченні безпеки країни. Принципи митної політики включають в себе виключну юрисдикцію країни на її митній території, монополію держави на здійснення митної справи, законність, єдність процедурних аспектів переміщення товарів через митний кордон, а також прозорість та ефективність. Функції митної політики включають фіскальну, економічну, регулятивну, захисну, контрольну-організаційну, інформаційно-статистичну та міжнародно-політичну, вони спрямовані на регулювання обсягів торгівлі та захист національних інтересів. Фактори, що впливають на формування митної політики, включають економічні, міжнародні, політичні та ідеологічні аспекти, які враховуються при прийнятті рішень у цій сфері. Складові митної політики держави включають митні операції, митні процедури, тарифні та нетарифні заходи регулювання зовнішньої торгівлі, а також митну статистику, що забезпечують необхідну інформацію для аналізу та вдосконалення митної політики. Отже, митна політика є важливим елементом економічної та політичної стратегії країни, яка спрямована на забезпечення ефективного функціонування зовнішньої торгівлі, захисту національних інтересів та забезпечення митної безпеки.

1.2. Нормативно-правове регламентування митної політики в Україні

Нормативні акти, прийняті в Україні Урядом та центральними органами влади і затверджені Верховною Радою, визначають основні принципи та напрями державної політики щодо реалізації митних відносин. Ці документи спрямовані на забезпечення прав та свобод учасників митних відносин і створення сприятливих умов для здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Правова регламентація та практична реалізація митної політики в Україні базується на принципах, закріплених у Конституції України [20]. Один з ключових принципів, який має велике значення в цьому контексті, – принцип верховенства права. Цей принцип передбачає, що всі дії державних органів, включаючи ДМСУ, повинні здійснюватися в межах законодавства та відповідати нормам права. Верховенство права забезпечує стабільність, прозорість та передбачуваність у діяльності державних органів, включаючи митні установи. Цей принцип відіграє важливу роль у забезпеченні додержання прав та інтересів учасників митних відносин, а також в ефективному функціонуванні митної системи в цілому. Дотримання принципу верховенства права сприяє забезпеченню правової впевненості та захищає від можливих зловживань або недостатньо обґрунтованих рішень з боку митних органів.

Спеціалізованим кодифікованим нормативно-правовим актом, що стосується митної політики, є Митний кодекс України [1]. Цей документ визначає основні принципи та правила, за якими здійснюються митні операції, контроль і регулювання перетину кордону, оподаткування й інші аспекти митного обігу. Митний кодекс має на меті забезпечення ефективного функціонування митної системи, захист економічних інтересів держави та її учасників на зовнішньому ринку, а також виконання міжнародних зобов'язань України у сфері митної діяльності.

У МКУ вказано, що, якщо міжнародним договором України, на який Верховна Рада надала згоду на обов'язковість, встановлені інші правила, ніж ті, що

передбачені у цьому кодексі та інших українських Законах, тоді застосовуються положення даного міжнародного акту. Це свідчить про переважну важливість міжнародного права над внутрішнім законодавством України та пріоритетність виконання норм міжнародних договорів порівняно із Законами і підзаконними актами, що прийняті в Україні.

Закон України «Про Митний тариф України» відіграє ключову роль у регламентації митної політики [13]. Цей Закон встановлює митний тариф, який включає ставки загальнодержавного ввізного мита на товари, що ввозяться на митну територію України. Ставки мита систематизовані відповідно до Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), що базується на Гармонізованій системі опису та кодування товарів. Цей нормативний акт служить основою для проведення зовнішньоекономічної діяльності, переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України, а також вирішення правових питань згідно з євроінтеграційним курсом країни.

Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» відіграє важливу роль для проведення митної політики країни [21]. Цей нормативний акт встановлює загальні принципи та правила здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, включаючи митні аспекти. Він регулює зовнішньоторговельні відносини, включаючи ввезення та вивезення товарів, укладання та виконання міжнародних угод, а також відповідальність за порушення митних правил. Закон «Про зовнішньоекономічну діяльність» встановлює механізми регулювання зовнішньоторговельних операцій з урахуванням міжнародних стандартів та вимог, у тому числі тих, що стосуються митного контролю. Він також визначає права та обов'язки учасників зовнішньоекономічних відносин, включаючи суб'єктів підприємницької діяльності та митних органів. Цей Закон визначає основні принципи та напрями здійснення зовнішньоторговельних операцій, а також встановлює правові механізми для забезпечення й дотримання митних правил та процедур. Він також встановлює порядок взаємодії між митними органами та іншими органами державної влади з метою забезпечення ефективного

функціонування митної системи і виконання міжнародних зобов'язань України у сфері зовнішньоекономічних відносин.

Кожна сфера діяльності має свою власну спеціалізовану нормативну базу. Митна політика підлягає регулюванню через законодавчі та нормативні акти загальної та спеціальної дії. У другому випадку, серед таких документів слід зазначити Податковий кодекс України [22]. Цей кодекс визначає правила оподаткування податком на додану вартість і акцизним податком на товари та послуги, що імпортуються. Положення Податкового кодексу України доповнюються і узгоджуються з іншими спеціалізованими законодавчими актами, що регулюють митні питання, забезпечуючи цілісний та ефективний механізм оподаткування імпортованих товарів та послуг.

Паралельно з Податковим кодексом України діють спеціалізовані законодавчі акти, що регулюють митні питання. Ці акти встановлюють ставки мита на товари, які ввозяться на територію України. Крім того, діють Закони, які роз'яснюють положення щодо компенсаційного, спеціалізованого та антидемпінгового мита. Зокрема, до таких нормативних актів відносяться:

1. Закон України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» визначає механізм захисту національного товаровиробника від демпінгового імпорту з інших країн, митних союзів та економічних угруповань. Закон регулює засади і порядок порушення та проведення антидемпінгових розслідувань і застосування антидемпінгових заходів [14].

2. Закон України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» визначає механізм захисту національного товаровиробника від субсидованого імпорту з інших країн, митних союзів та економічних угруповань, регулює засади та порядок порушення та проведення антисубсидиційних розслідувань, застосування компенсаційних заходів [15].

3. Закон України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» регулює засади і порядок порушення та проведення спеціальних розслідувань фактів зростання імпорту незалежно від країни походження й експорту товару, що заподіює значну шкоду чи загрожує заподіянням значної

шкоди національному товаровиробнику, за результатами яких можуть застосовуватися спеціальні заходи [16].

Проаналізовані Закони мають на меті забезпечення захисту внутрішнього ринку від демпінгового та субсидованого імпорту, а також регулювання спеціальних заходів щодо імпорту товарів до України.

Серед правотворчих документів, які регулюють та регламентують митну політику, особливо важливими є Укази Президента України та Постанови Кабінету Міністрів України, оскільки вони мають силу підзаконних актів. Один із значущих документів – Указ Президента України «Про Державну митну службу України» [23]. Цей Указ визначає організаційні, функціональні та правові аспекти діяльності Державної митної служби України, яка відповідає за здійснення митного контролю та виконання митної політики в країні. Указ Президента України «Про Державну митну службу України» встановлює завдання та компетенції цього органу, його структуру та організаційні основи. Він також визначає принципи та основні напрями діяльності ДМСУ, зокрема, стосовно розроблення та впровадження митних режимів, забезпечення додержання митних правил та здійснення митного контролю на кордонах країни. Цей Указ має важливе значення для забезпечення ефективного функціонування митної системи та виконання міжнародних зобов'язань України в сфері митної діяльності. Він є важливим інструментом у формуванні та реалізації митної політики країни, а також встановленні митних режимів, які визначають умови та правила переміщення товарів через митний кордон.

Слід віддати належне ролі Кабінету Міністрів України у законотворчій діяльності, оскільки цей виконавчий орган приймає рішення та затверджує Постанови, що вирішують різноманітні питання, включаючи ті, що стосуються митних режимів. Завдяки серії прийнятих Постанов Кабінет Міністрів України забезпечив вирішення окремих питань та регламентував аспекти митної політики. Наприклад, Постанова КМУ «Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України» визначає організаційну та функціональну структуру Державної митної служби України та

надає їй відповідні повноваження [24]. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання, пов'язані із застосуванням митних декларацій» визначає порядок оформлення та подання митних декларацій при переміщенні товарів через митний кордон [25]. Крім того, Постанова КМУ «Про деякі питання перебування товарів у митному режимі переробки на митній території України, обмеження і заборони щодо поміщення окремих товарів у зазначений митний режим та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України» встановлює правила та умови перебування товарів у митному режимі переробки, а також регулює обмеження та заборони щодо поміщення певних товарів у цей режим [26]. Таким чином, Постанови Кабінету Міністрів України відіграють важливу роль у регламентації положень функціонування митної сфери та проведенні митної політики, сприяючи створенню ефективних та прозорих механізмів контролю та оптимізації митних процедур.

Важливу роль у формуванні та виконанні митних процедур відіграють рішення та нормативні акти, прийняті Міністерством фінансів України та Державною митною службою України. Зокрема, Наказ Міністерства фінансів України «Про деякі питання провадження митної брокерської діяльності» регулює діяльність цих посередників у здійсненні митних операцій та впроваджує норми щодо їхньої ліцензування та функціонування [27]. Наказ Державної митної служби України «Про затвердження Правил митного контролю та митного оформлення транспортних засобів, що переміщуються громадянами через митний кордон України» визначає правила митного контролю та митного оформлення транспортних засобів, які перевозяться громадянами через митний кордон України. Цей нормативний акт встановлює процедури та вимоги, які повинні бути виконані при перетині митного кордону з метою забезпечення безпеки та ефективного функціонування митної системи [28]. Отже, Накази Міністерства фінансів та Державної митної служби України відображають процес здійснення митної політики країни та спрямовані на забезпечення виконання митних процедур відповідно до законодавства та міжнародних стандартів.

Таким чином, Україна встановлює пріоритети та регулює й регламентує проведення митної політики шляхом прийняття різноманітних нормативно-правових актів, які охоплюють всі аспекти митного контролю та здійснення зовнішньої торгівлі, починаючи від встановлення митних режимів та, закінчуючи встановленням правил перетину кордону та ліцензуванням митних брокерів. Уряд приймає Постанови, Верховна Рада України затверджує Закони України, Президенту України підписує Укази, які формують основи та принципи митної політики. Крім того, важливу роль у цьому процесі відіграють органи виконавчої влади, зокрема Міністерство фінансів і Державна митна служба України, які приймають нормативні акти, деталізуючи та, реалізуючи положення вже прийнятих Законів та Постанов. Зазначені нормативно-правові акти встановлюють правила митного контролю, процедури перетину кордону, ліцензування митних брокерів та інші аспекти, що впливають на здійснення зовнішньоекономічної діяльності та митних процедур в Україні. Загалом система нормативно-правового регулювання формує основи для ефективної роботи митних органів та забезпечує дотримання міжнародних стандартів у сфері митної діяльності.

РОЗДІЛ 2.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Індикатори і показники, що характеризують митну політику

Дослідження ефективності митної політики в Україні має вирішальне значення для оцінки економічного розвитку країни та визначення шляхів його покращення. Проведення такого аналізу передбачає послідовне виконання ряду етапів (рис.2.1).

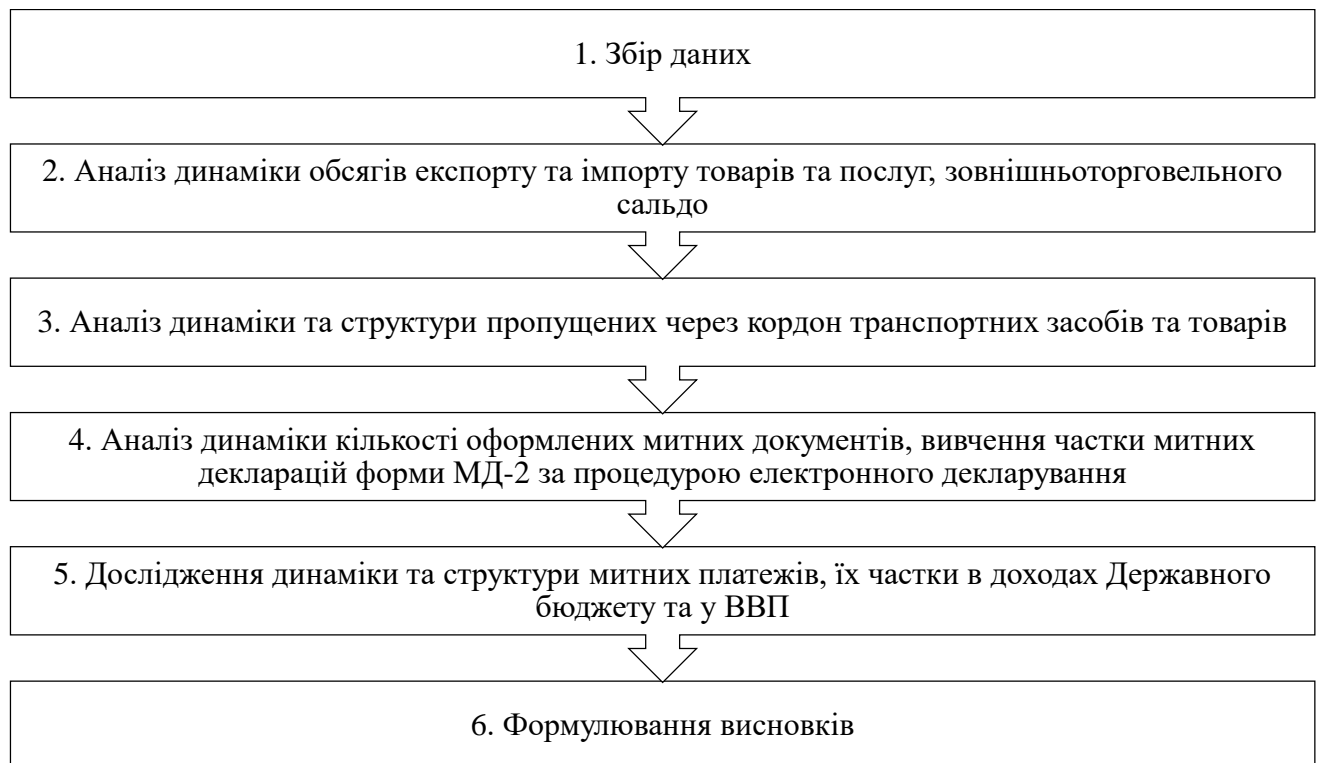

Рисунок 2.1 – Етапи дослідження ефективності митної політики в Україні

Джерело: розроблено авторкою на основі [29-30]

Перший етап дослідження ефективності митної політики в Україні передбачає збір даних з різних джерел, зокрема з Державної митної служби України, Державної служби статистики України та інших установ, що мають відношення до

зовнішньої торгівлі та митної діяльності. Основна мета цього етапу – отримати об'єктивну і повну інформацію про різні аспекти зовнішньоекономічних відносин країни. Збір даних дозволяє отримати числові значення обсягів експорту та імпорту товарів і послуг, а також зовнішньоторговельного сальдо – ключових показників, що відображають зовнішньоекономічну активність країни. Крім того, дані щодо руху транспортних засобів та товарів через кордон є важливим аспектом дослідження митної політики. Ця інформація дозволяє отримати уявлення про обсяги та характер торговельного руху, а також можливі ризики та проблеми, пов'язані з транспортуванням товарів через кордон. Етап збору даних є важливим етапом в дослідженні митної політики України, оскільки надає базову інформацію для подальшого аналізу та оцінки ефективності митної системи країни.

Другий етап аналізу ефективності митної політики України зосереджений на оцінці динаміки обсягів експорту та імпорту товарів і послуг, а також на динаміці зовнішньоторговельного сальдо. На цьому етапі визначаються тенденції у зовнішньоекономічній діяльності країни та оцінюється її конкурентоспроможність на міжнародному ринку [29, с.123]. Аналіз динаміки обсягів експорту та імпорту є ключовим для розуміння розвитку зовнішньої торгівлі країни. Він дозволяє виявити зміни у споживчих та виробничих тенденціях на ринку, визначити найбільш перспективні напрямки експорту та імпорту, а також виявити можливі проблемні аспекти, які впливають на обсяги зовнішньої торгівлі [30, с.133]. Разом з тим, військові конфлікти та загрози безпеки можуть призвести до зниження обсягів зовнішньої торгівлі через перешкоди у переміщенні товарів та послуг через митні кордони, зниження споживчого попиту і збільшення ризиків для бізнесу. Такі умови також можуть спричинити перерозподіл торговельних потоків та зміну пріоритетів у зовнішніх торговельних відносинах, тому їх варто досліджувати для визначення ефективності митної політики в Україні. Оцінка зовнішньоторговельного сальдо важлива для визначення фінансової стійкості країни на міжнародному ринку. Позитивне сальдо свідчить про перевагу експорту над імпортом і вказує на потенційний внесок зовнішньої торгівлі в економіку країни, тоді як негативне сальдо може вказувати на можливі проблеми у

зовнішньоторговельних операціях [31, с.136]. Воєнний стан може мати важливе значення для формування зовнішньоторговельного сальдо. Наприклад, збільшення витрат на оборону в умовах військового конфлікту може призвести до зниження торговельного балансу через збільшення імпорту військового обладнання та інших товарів, пов'язаних з воєнними потребами. Другий етап аналізу дозволяє отримати важливу інформацію щодо зовнішньої торгівлі України, її конкурентоспроможності та фінансової стійкості на міжнародному ринку. Це база для подальшого аналізу ефективності митної політики та розроблення стратегій її вдосконалення.

На третьому етапі аналізу ефективності митної політики України проводиться детальний огляд динаміки та структури пропущених через кордон транспортних засобів та товарів. Результати аналізу на даному етапі дають змогу дійти висновків, які види транспорту та товарів є найбільш популярними для переміщення через кордон країни і виявити можливі ризики та прогалини у митному контролі [32, с.14]. Дослідження динаміки пропускання через кордон транспортних засобів дозволяє встановити тенденції у використанні різних видів транспорту для перевезення товарів та є базою для розробки стратегій митного контролю та визначення пріоритетних напрямків для вдосконалення митної політики [33, с.47]. Третій етап аналізу є важливим кроком у вивченні ефективності митної політики, оскільки він дає уявлення про тенденції та структуру переміщення товарів через кордон, а також допомагає виявити можливі ризики та прогалини, що потребують уваги та виправлення.

На четвертому етапі проводиться аналіз динаміки кількості оформлених митних документів, а також вивчення частки митних декларацій форми МД-2 за процедурою електронного декларування, що дозволяє оцінити рівень автоматизації та ефективності митного оформлення в країні. По-перше, аналіз кількості оформлених митних документів надає уявлення про обсяги митної діяльності та темпи її зростання чи спаду [34, с.70]. Велика кількість оформлених документів може вказувати на інтенсивний обсяг зовнішньої торгівлі, але може також сигналізувати про проблеми у митному контролі або процедурі декларування. По-

друге, визначення частки митних декларацій форми МД-2 за процедурою електронного декларування є важливим аспектом аналізу. Висока частка електронного декларування свідчить про впровадження сучасних технологій у митну практику та може вказувати на покращення процесів митного контролю та спрощення процедур для суб'єктів зовнішньої торгівлі. На даному етапі за результатами аналізу дається оцінка технологічного рівня митного оформлення, що дозволяє визначити потенційні проблеми та виявити шляхи їх вирішення.

П'ятий етап аналізу ефективності митної політики України спрямований на дослідження динаміки та структури митних платежів, а також на визначення їх частки у доходах Державного бюджету та у ВВП. Цей етап дозволяє оцінити вплив митних платежів на фінансову стійкість Державного бюджету та на економіку країни. Аналіз динаміки і складових митних платежів дозволяє виявити тенденції у зміні обсягів та структури митних доходів, дозволяє зрозуміти, як змінюється внесок митних платежів у формування фінансових ресурсів країни з плином часу, що важливо для розуміння та прогнозування фінансових потоків держави та для ефективного планування бюджету [35, с.149]. Дослідження структури митних платежів дозволяє виявити основні джерела доходів від митних операцій та їх розподіл за різними категоріями товарів та послуг, що допомагає ідентифікувати найбільш прибуткові сегменти торгівлі й визначити можливості для оптимізації митних ставок і процедур.

Визначення частки митних платежів у доходах Державного бюджету та у ВВП, як індикаторів ефективності митної політики, дає можливість оцінити важливість митних податків у загальному обсязі фінансових ресурсів країни та їх внесок у валовий внутрішній продукт [36, с.747]. Це важлива інформація для оцінки фінансової стійкості держави та її економічного розвитку. П'ятий етап аналізу є важливим кроком у вивченні ефективності митної політики, оскільки він дає уявлення про фінансові наслідки митних операцій для держави та її економіки у цілому, що допомагає виробити стратегії для оптимізації митної системи та підтримки стійкого економічного зростання.

Шостий і останній етап аналізу ефективності митної політики України включає формування висновків на основі аналізу отриманих результатів. Ці висновки дозволять оцінити ефективність митної політики протягом досліджуваного періоду та дати рекомендації щодо можливих покращень. Такий підхід до дослідження дозволяє отримати об'єктивні дані про стан митної системи країни та визначити шляхи її подальшого вдосконалення. У висновках на основі проведеного аналізу зазвичай узагальнюються ключові результати дослідження, вказується на основні тенденції та виявлені проблеми в митній політиці. Рекомендації щодо можливих покращень зазвичай базуються на виявлених проблемах та недоліках у митній діяльності. Вони можуть стосуватися оптимізації процедур задля підвищення ефективності митного контролю, впровадження сучасних технологій у митну систему та боротьби з корупцією, забезпечення відповідності митних процедур міжнародним стандартам тощо.

Таким чином, дослідження ефективності митної політики в Україні необхідно проводити за рядом етапів, починаючи зі збору даних з різних джерел. Аналіз динаміки обсягів експорту та імпорту товарів та послуг, а також зовнішньоторговельного сальдо дозволяє отримати об'єктивну картину зовнішньоекономічних відносин країни. Наступним кроком є вивчення динаміки та структури пропущених через кордон транспортних засобів та товарів, що допомагає виявити можливі прогалини у митному контролі. Аналіз кількості оформлених митних документів та частки електронного декларування визначає рівень автоматизації та ефективності митного оформлення. Дослідження динаміки та структури митних платежів, а також їх частки в доходах Державного бюджету та у ВВП, вказує на вплив митної політики на фінансову стійкість країни та її економічний розвиток. У загальному проведення дослідження аналізу ефективності митної політики в Україні, враховуючи різні аспекти її функціонування, дозволяє отримати комплексну картину стану митної системи країни та визначити напрямки для подальших поліпшень.

2.2. Аналіз ефективності митної політики в Україні у період дії воєнного стану

Запровадження воєнного стану є серйозним викликом для України та її митної системи. У таких умовах митна політика набуває особливого значення, оскільки вона відіграє важливу роль у забезпеченні безпеки, захисті економічних інтересів країни та ефективному функціонуванні міжнародних торговельних відносин. Аналіз ефективності митної політики в Україні під час воєнного стану є важливим завданням для визначення її дієвості та результативності в умовах кризи та загострення ситуації в країні.

Оцінювання ефективності митної політики, у тому числі в період дії воєнного стану пропонується розпочати з аналізу динаміки обсягів експорту та імпорту товарів та послуг в Україні, що наведена в табл. 2.1.

Таблиця 2.1 – Динаміка обсягів експорту та імпорту товарів та послуг в Україні за 2019-2023 рр.

Роки	Експорт, млрд дол	Відхилення		Імпорт, млрд дол	Відхилення	
		Абсолютний приріст, млрд дол	Відносний приріст, %		Абсолютний приріст, млрд дол	Відносний приріст, %
2019	50,18	-	-	60,39	-	-
2020	49,32	-0,86	-1,71	54,03	-6,36	-10,53
2021	68,24	18,92	38,36	73,28	19,25	35,63
2022	26,09	-42,15	-61,77	30,03	-43,25	-59,02
2023	21,93	-4,16	-15,94	35,66	5,63	18,75

Джерело: розраховано авторкою на основі [37]

У 2019 році обсяг експорту склав 50,18 млрд доларів, тоді як імпорт становив 60,39 млрд доларів. У наступному році, 2020, спостерігалось зменшення як експорту, так і імпорту. Експорт скоротився на 1,71%, а імпорт – на 10,53%. У 2021 році спостерігалось різке зростання обсягів як експорту (на 38,36%), так і імпорту (на 35,63%), що пов'язано з підвищенням попиту на українські товари та послуги на зовнішніх ринках та з іншими факторами економічного характеру. Проте у 2022 році, який був означений початком військового конфлікту, спостерігається різке

зниження експорту (на 61,77%) та імпорту (на 59,02%). Війна є ключовим фактором, що призвів до цього різкого зниження, через порушення торгових зв'язків, обмеження переміщення товарів та послуг через кордон. У 2023 році спостерігається подальше зниження обсягів експорту (на 15,94%) та зростання імпорту (на 18,75%), що є свідченням спроби відновлення торгівлі. Отже, загальна динаміка свідчить про значний вплив економічних, політичних факторів та військового конфлікту на зовнішню торгівлю України, зокрема, на стабільність і прогнозованість експортно-імпортних операцій.

Динаміка зовнішньоторговельного сальдо, включаючи гістограму обсягів експорту та імпорту, наведена на рис. 2.2.

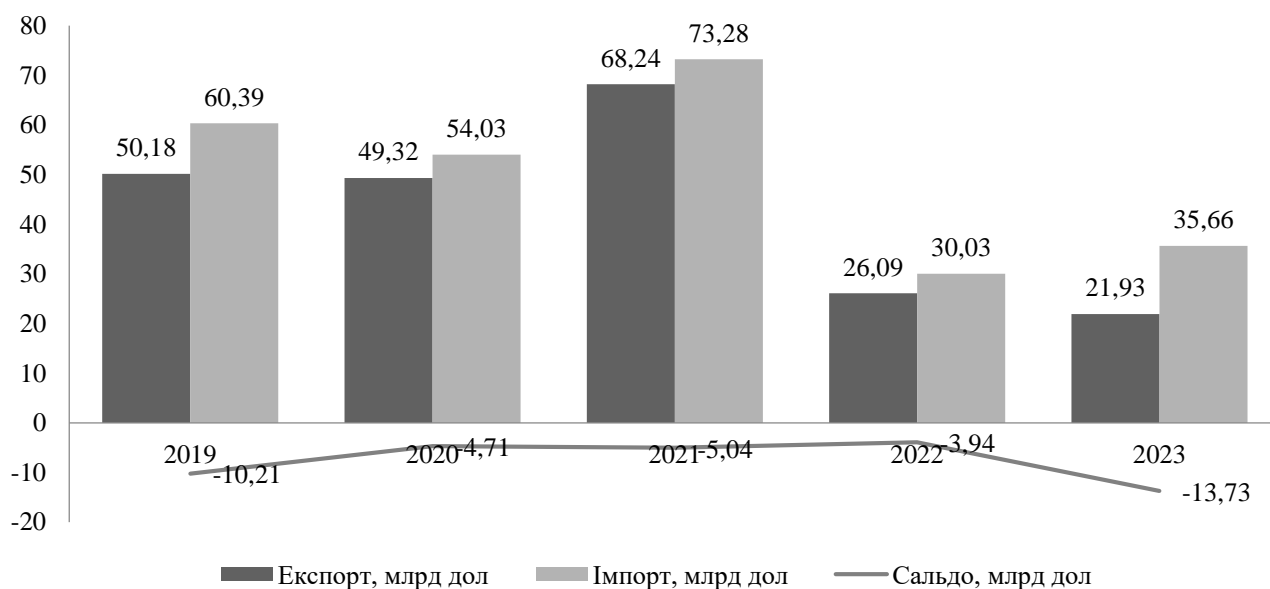

Рисунок 2.2 – Динаміка зовнішньоторговельного сальдо товарів та послуг в Україні за 2019-2023 рр.

Джерело: розраховано авторкою на основі [37]

Зважаючи на сальдо зовнішньої торгівлі, можна побачити, що в період з 2019 по 2021 роки сальдо було від'ємним, що свідчить про те, що імпорт перевищував експорт. Проте у 2022 та 2023 роках сальдо стало ще більш негативним, особливо в 2023 році, коли відбулося різке зростання різниці між експортом та імпортом. Це свідчить про погіршення торговельного балансу країни через обмеження зовнішньої торгівлі та збільшення залежності від імпорту товарів та послуг.

Динаміка пропущених через кордон транспортних засобів та товарів наведена в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Динаміка пропущених через кордон транспортних засобів та товарів в Україні за 2019-2023 рр.

Роки	Пропущено через митний кордон України транспортних засобів, млн од	Відхилення		Пропущено товарів через митний кордон України, млн тонн	Відхилення	
		Абсолютний приріст, млн од	Відносний приріст, %		Абсолютний приріст, млн тонн	Відносний приріст, %
2019	18,1	-	-	329,1	-	-
2020	8,9	-9,2	-50,83	333,8	4,7	1,43
2021	10,6	1,7	19,10	333	-0,8	-0,24
2022	9,5	-1,1	-10,38	150,8	-182,2	-54,71
2023	9,7	0,2	2,11	146,3	-4,5	-2,98

Джерело: розраховано авторкою на основі [38]

Починаючи з 2020 року, кількість транспортних засобів, пропущених через митний кордон України, зазнала суттєвого зменшення – на 50,83%. Однак у 2021 році спостерігається певне його відновлення, з відносним збільшенням на 19,10%. У 2022 році, коли розпочалася війна, відбулося подальше зменшення, хоча менш значуще, на 10,38%. У 2023 році відбулася незначна компенсація збитків, з відносним збільшенням на 2,11%. Ці коливання можуть бути пов'язані з обмеженнями переміщення транспортних засобів через кордон, спричиненими війною, а також зі змінами у торговельних потоках через економічні та політичні обставини.

Щодо пропущених через митний кордон України товарів, то можна побачити, що вони також зазнали значних коливань. У 2020 році відбулося збільшення на 1,43%, що пов'язано з певною компенсацією обсягів транспортування через кордон під час пандемії COVID-19. У 2021 році кількість пропущених товарів залишилася майже незмінною, але у 2022 році відбулося різке зменшення на 54,71%, що пов'язане зі значними обмеженнями та перешкодами, спричиненими військовим конфліктом. У 2023 році відбулося подальше зменшення, хоча менш значуще, на 2,98%.

Загальна тенденція свідчить про значний вплив військового конфлікту на обсяги пропущених через кордон транспортних засобів та товарів в Україні, а також про невизначеність та нестабільність в економічних процесах країни у результаті цих подій.

Структура пропущених через кордон транспортних засобів у 2019-2023 рр. наведена на рис. 2.3.

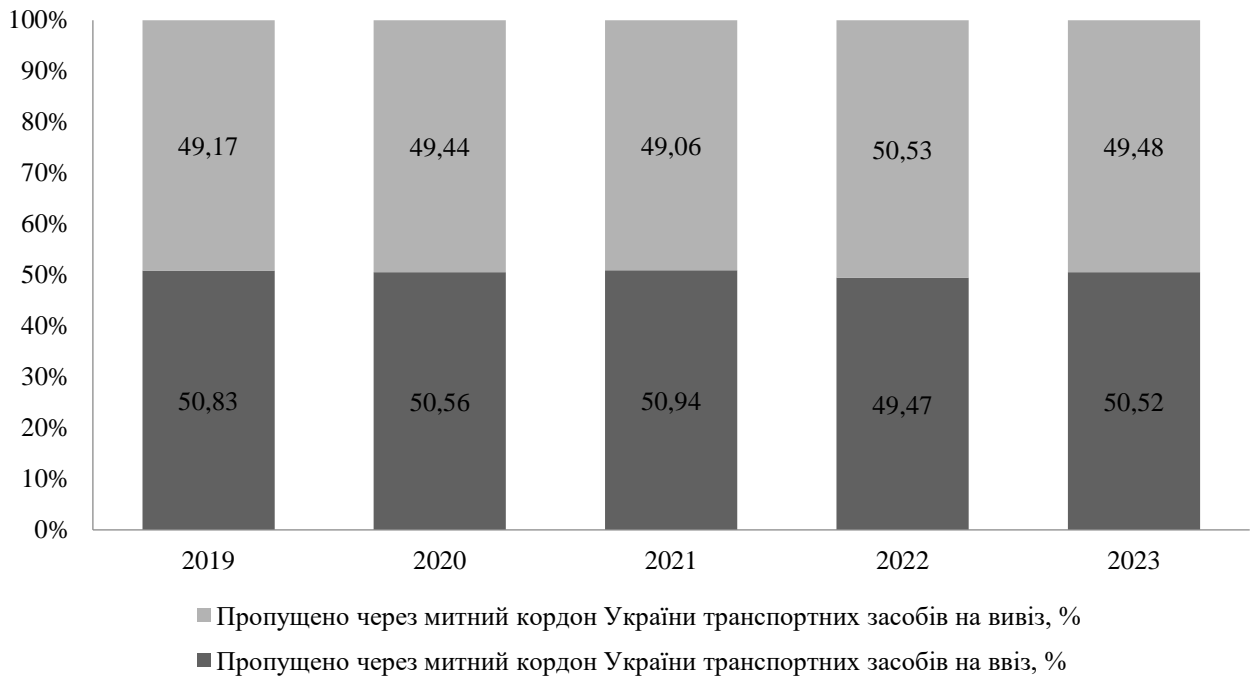

Рисунок 2.3 – Структура пропущених через кордон транспортних засобів в Україні за 2019-2023 рр.

Джерело: розраховано авторкою на основі [38]

Зважаючи на рис. 2.3, у період з 2019 по 2021 рік не спостерігається суттєвих відхилень в структурі пропущених транспортних засобів через митний кордон України на вв'їз та вив'їз. Відсоток пропущених транспортних засобів на вв'їз та вив'їз коливався навколо значення, близького до 50%. Це свідчить про те, що пропуск транспортних засобів через кордон був рівномірним як для ввезення товарів в Україну, так і для вивезення товарів з України. У 2022 році, який був відзначений початком військового конфлікту, спостерігається певна зміна в структурі пропущених транспортних засобів. Відсоток пропущених транспортних засобів на вв'їз зменшився до 49,47%, тоді як відсоток на вив'їз збільшився до 50,53%, що

свідчить про зміну попиту на транспортні засоби для різних цілей у зв'язку з військовим конфліктом та його впливом на економіку. У 2023 році відносний відсоток пропущених транспортних засобів на ввіз та вивіз майже повернувся до попереднього рівня, проте все ще залишався незначно вищим для вивезення товарів з України.

Структура пропущених через кордон товарів у 2019-2023 рр. наведена на рис. 2.4.

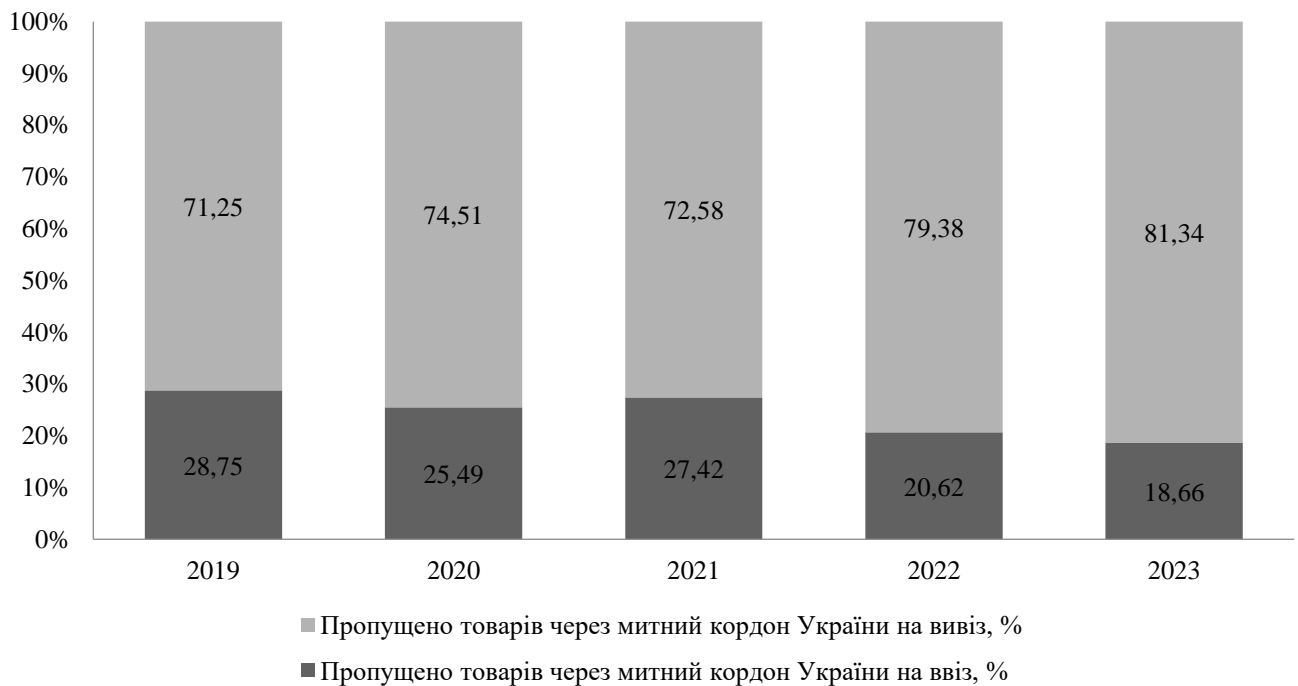

Рисунок 2.4 – Структура пропущених через кордон товарів в Україні за 2019-2023 рр.

Джерело: розраховано авторкою на основі [38]

У 2019 році відсоток пропущених товарів через митний кордон України на ввіз становив 28,75%, тоді як на вивіз – 71,25%. Протягом 2020-2021 років ці показники також залишалися стабільними, з невеликим зменшенням відсотка на ввіз та відповідним збільшенням на вивіз. У 2022 році, коли почалася війна, відбулися значні зміни в структурі пропущених товарів через кордон. Відсоток товарів на ввіз зменшився до 20,62%, тоді як на вивіз збільшився до 79,38%, що свідчить про зсув у торговельних потоках через обмеження ввозу товарів до країни та збільшений попит на вивіз в умовах військового конфлікту. У 2023 році зміни в структурі

пропущених товарів трималися, проте в меншій мірі. Відносний відсоток товарів на ввіз зменшився до 18,66%, а на вивіз збільшився до 81,34%, що свідчить про усталення нових торговельних потоків у зв'язку з адаптацією до умов війни.

Динаміка кількості оформлених митних документів наведена в табл. 2.3.

Таблиця 2.3 – Динаміка кількості оформлених митних документів в Україні за 2019-2023 рр.

Роки	Оформлено митних декларацій форми МД-2, тис шт.	Відхилення		Оформлено інших митних документів, тис шт.	Відхилення	
		Абсолютний приріст, тис шт.	Відносний приріст, %		Абсолютний приріст, тис шт.	Відносний приріст, %
2019	4559,4	-	-	1620,4	-	-
2020	4464,6	-94,8	-2,08	846	-774,4	-47,79
2021	5159,3	694,7	15,56	1024	178	21,04
2022	3532,8	-1626,5	-31,53	556,3	-467,7	-45,67
2023	3518,7	-14,1	-0,40	485,1	-71,2	-12,80

Джерело: розраховано авторкою на основі [38]

У 2019 році було оформлено 4559,4 тис. митних декларацій форми МД-2 та 1620,4 тис. інших митних документів. У 2020 році спостерігалася дещо негативна динаміка зі зменшенням кількості оформлених декларацій МД-2 на 2,08% та значним зменшенням кількості інших митних документів на 47,79%, що пов'язано з економічними наслідками пандемії COVID-19. У 2021 році прослідковується певне відновлення, з відносним збільшенням кількості оформлених декларацій МД-2 на 15,56%, а також збільшенням кількості інших митних документів на 21,04%. Проте у 2022 році, коли почалася війна, відбулося різке зменшення кількості оформлених декларацій МД-2 на 31,53%, а також інших митних документів на 45,67%, що пов'язано зі складнощами в торгівлі та економічними труднощами, спричиненими військовим конфліктом. У 2023 році спостерігається зменшення кількості оформлених документів. Оформлено 3518,7 тис. декларацій МД-2 (зменшення на 0,40%) та 485,1 тис. інших митних документів (зменшення на 12,80%), що свідчить про стабілізацію економічної ситуації після початку військового конфлікту. Загальна динаміка свідчить про значний вплив економічних та політичних факторів, зокрема війни, на кількість оформлених митних

документів в Україні, що відображається у їхній динаміці протягом вказаного періоду.

Частка митних декларацій форми МД-2 за процедурою електронного декларування розрахована на рис. 2.5.

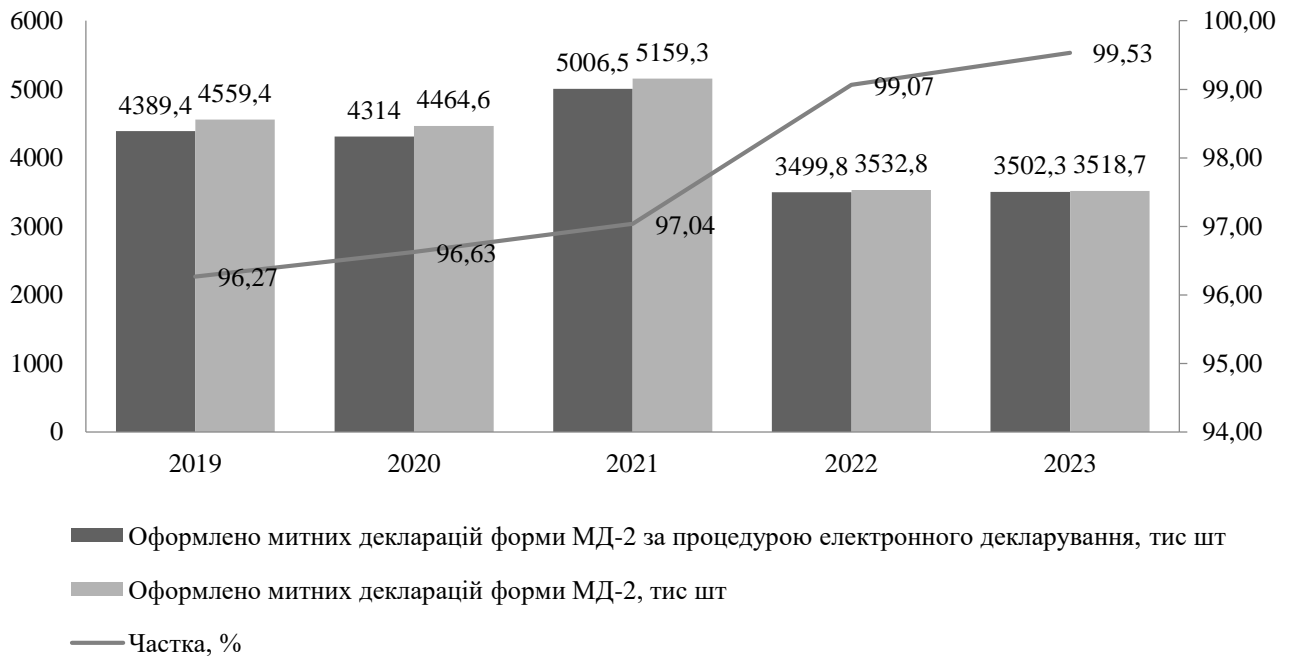

Рисунок 2.5 – Частка митних декларацій форми МД-2 за процедурою електронного декларування в Україні за 2019-2023 рр.

Джерело: розраховано авторкою на основі [38]

У 2019-2021 роках частка митних декларацій, оформлених за процедурою електронного декларування, залишалася стабільною, коливаючись від 96,27% до 97,04%, що свідчить про високий рівень використання електронних технологій у процесі митного декларування та відповідну готовність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності до використання цих технологій. У 2022 році, коли розпочалася війна, спостерігається зростання частки митних декларацій, оформлених за процедурою електронного декларування, до 99,07%, що пов'язано з тим, що в умовах військового конфлікту деякі підприємства можуть відчувати труднощі з доступом до фізичного оформлення через обмеження у роботі, зниженням ефективності роботи митних органів та інші економічні чи технічні обставини.

Динаміка обсягу митних платежів наведена в табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – Динаміка обсягу митних платежів в Україні за 2019-2023 рр.

Роки	Митні платежі, млн грн	Відхилення	
		Абсолютний приріст, млрд дол	Відносний приріст, %
2019	373307	-	-
2020	362420	-10887	-2,92
2021	498484	136064	37,54
2022	320953	-177531	-35,61
2023	481480	160527	50,02

Джерело: розраховано авторкою на основі [39]

У 2019 році обсяг митних платежів становив 373307 млн грн, а у 2020 році відбулося незначне його зменшення на 2,92%, що пов'язано з економічними наслідками пандемії COVID-19, яка спричинила спад обсягів торгівлі та економічної активності загалом. У 2021 році спостерігається різке зростання обсягу митних платежів на 37,54%, що пов'язано з відновленням економічної активності після пандемії. Проте у 2022 році, коли почалася війна, простежувалося різке зменшення обсягу митних платежів на 35,61%, що свідчить про зниження зовнішньої торгівлі та загальної економічної активності через збройний конфлікт та його наслідки для економіки. У 2023 році відбулося значне зростання обсягу митних платежів на 160527 млн грн або на 50,02%, що свідчить про поступове відновлення економічної ситуації після початку військового конфлікту. Загальна тенденція показує, що введений воєнний стан у 2022 році суттєво вплинув на обсяги митних платежів в Україні, проте економіка змогла поступово відновитися у наступному році.

Структура митних податків наведена на рис.2.6.

У 2019 році найбільшою складовою митних платежів був податок на додану вартість з ввезених товарів, який склав 77,62%, за ним слідував акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) – 14,32%, та мито – 8,06%.

Рисунок 2.6 – Структура митних податків в Україні за 2019-2023 рр.

Джерело: розраховано авторкою на основі [39]

У 2020 році порівняно з 2019 роком відбулося незначне збільшення частки митного збору до 8,40%, у той час як частка акцизного податку зросла до 15,96%, а частка ПДВ знизилася до 75,63%, що відображає зміни в структурі торгівлі та споживацьких пріоритетах у зв'язку з економічними або політичними факторами. У 2022 році, коли почалася війна, спостерігається зростання частки митного збору до 8,18%, а частка акцизного податку зменшилася до 12,98%, що пов'язано зі змінами в структурі торгівлі та впливом військового конфлікту на економіку. У 2023 році частка митного збору зросла до 8,42%, акцизного податку до 15,53%, а частка ПДВ зменшилася до 76,05%, що вказує на стабілізацію ситуації та адаптацію економіки до нових умов. Структура митних платежів в Україні підлягала змінам протягом вказаного періоду і вона частково відображала економічні та політичні зміни, зокрема вплив військового конфлікту у 2022 році.

Частка митних платежів в доходах Державного бюджету є важливим індикатором ефективності митної політики. Її розраховано на рис.2.7.

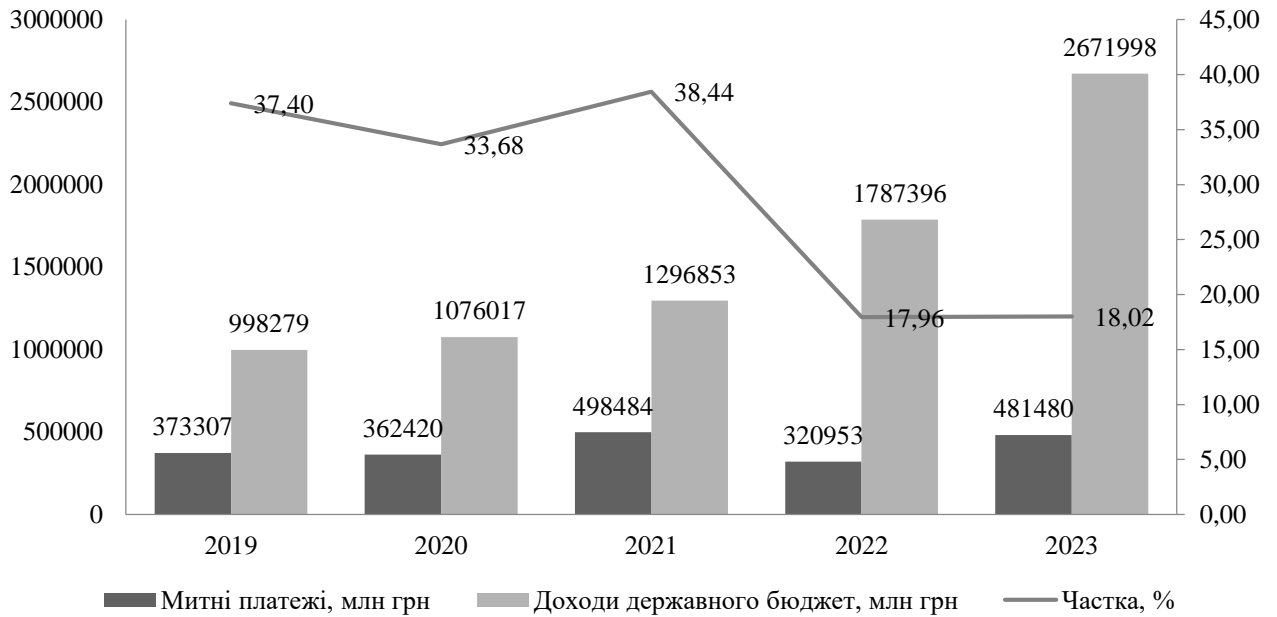

Рисунок 2.7 – Частка митних платежів у доходах Державного бюджету в Україні за 2019-2023 рр.

Джерело: розраховано авторкою на основі [39]

У 2019 році частка митних платежів у доходах Державного бюджету України становила 37,40%. Протягом наступних років, до 2021 року, ця частка лишалася на рівні близько 38-39%, що свідчило про стабільний внесок митних платежів у фінансування державних потреб. У 2022 році, коли почалася війна, відбулося значне зниження частки митних платежів у доходах Державного бюджету до 17,96%, що зумовлено як зменшенням обсягів зовнішньої торгівлі та економічною нестабільністю, так і загальним зростанням доходів Державного бюджету для мінімізації наслідків військових дій. У 2023 році частка митних платежів у доходах Державного бюджету знову зросла до 18,02%, що свідчить про стабілізацію ситуації та підвищення обсягів зовнішньої торгівлі. Отже, вплив військових дій у 2022 році суттєво позначився на частці митних платежів у доходах Державного бюджету, проте у наступному році спостерігалася позитивна тенденція, що свідчить про адаптацію економіки до умов військового стану.

Частку митних платежів у ВВП, як індикатор ефективності митної політики, розраховано на рис. 2.8.

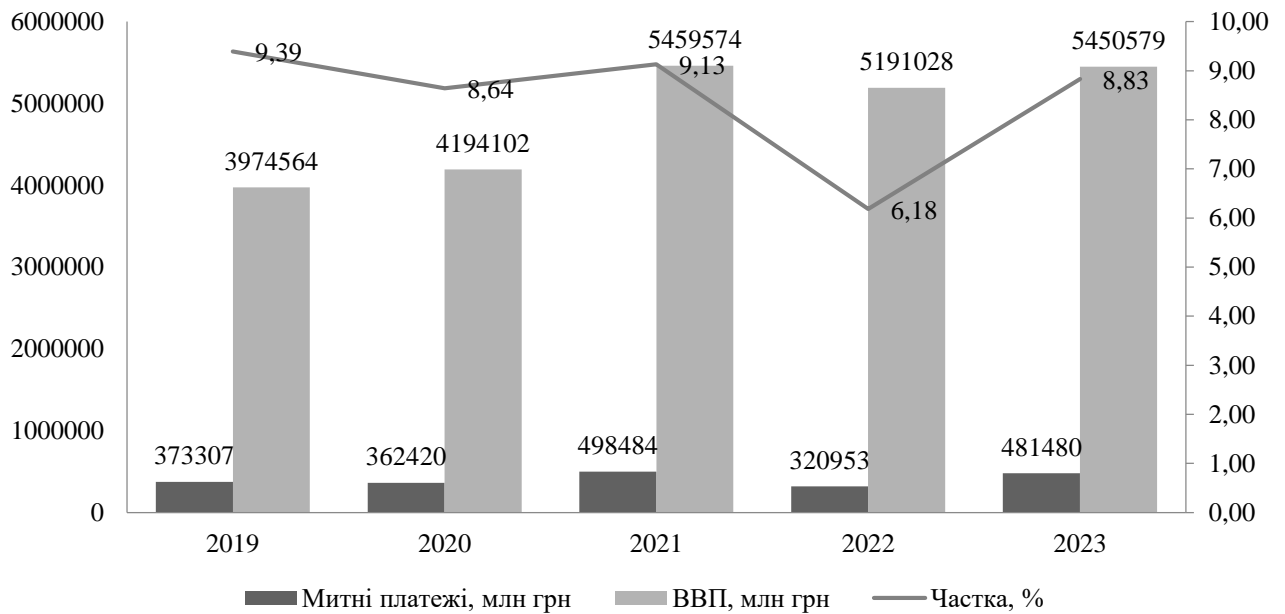

Рисунок 2.8 – Частка митних платежів у ВВП в Україні за 2019-2023 рр.

Джерело: розраховано авторкою на основі [39, 40]

У 2019 році частка митних платежів у ВВП становила 9,39%. Протягом наступних років, до 2021 року, ця частка збільшилася до 9,13%, що свідчить про певне зростання внеску митних платежів у ході формування валового внутрішнього продукту. У 2022 році, коли почалася війна, відбулося суттєве зниження частки митних платежів у ВВП до 6,18%. У 2023 році частка митних платежів у ВВП зростає до 8,83%, що свідчить про стабілізацію ситуації.

Таким чином, за аналізований період з 2019 по 2023 роки спостерігається коливання обсягів експорту та імпорту. Зокрема, вплив військового конфлікту у 2022 році призвів до суттєвого зниження значень даних показників. Однак у наступному році бачимо позитивну тенденцію експорту та імпорту, хоча вона далека до довоєнного рівня. Щодо динаміки та структури пропущених через кордон транспортних засобів та товарів, то спостерігається певна стабільність у пропуску товарів через митний кордон. Проте вплив війни у 2022 році викликав певні зміни у динаміці цього показника, зокрема, відбулося зменшення кількості транспортних засобів та товарів, але вони швидко наближаються до попередніх показників у наступному році. Щодо оформлення митних документів, то простежується зменшення кількості оформлених митних декларацій у 2022 році,

що пов'язано зі складними умовами військового конфлікту. Частка митних декларацій за процедурою електронного декларування зростає протягом досліджуваного періоду, що вказує на поступову модернізацію митної системи. Дослідження динаміки та структури митних платежів свідчить про їхню суттєву роль у формуванні доходів Державного бюджету України, але вплив війни у 2022 році призвів до їхнього зниження. Однак у 2023 році частка митних платежів у доходах Державного бюджету знову зростає, що свідчить про часткове відновлення економічної ситуації. Частка митних платежів у ВВП також зменшилася у 2022 році, але у 2023 році спостерігається позитивна тенденція до збільшення значення цього індикатора.

РОЗДІЛ 3.

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Проблеми митної політики України в умовах воєнного стану та шляхи їх вирішення

Введення воєнного стану в Україні не лише породжує серйозні виклики для безпеки та стабільності країни, але й суттєво впливає на її митну політику. Навіть у звичайних умовах митна сфера відіграє ключову роль у забезпеченні економічної розвиненості та захисті державних інтересів. Однак в умовах воєнного конфлікту ця роль стає ще більш критичною, вимагаючи ефективних стратегій реагування та вирішення проблем.

Проблеми митної політики України в умовах воєнного стану систематизовано на рис. 3.1.

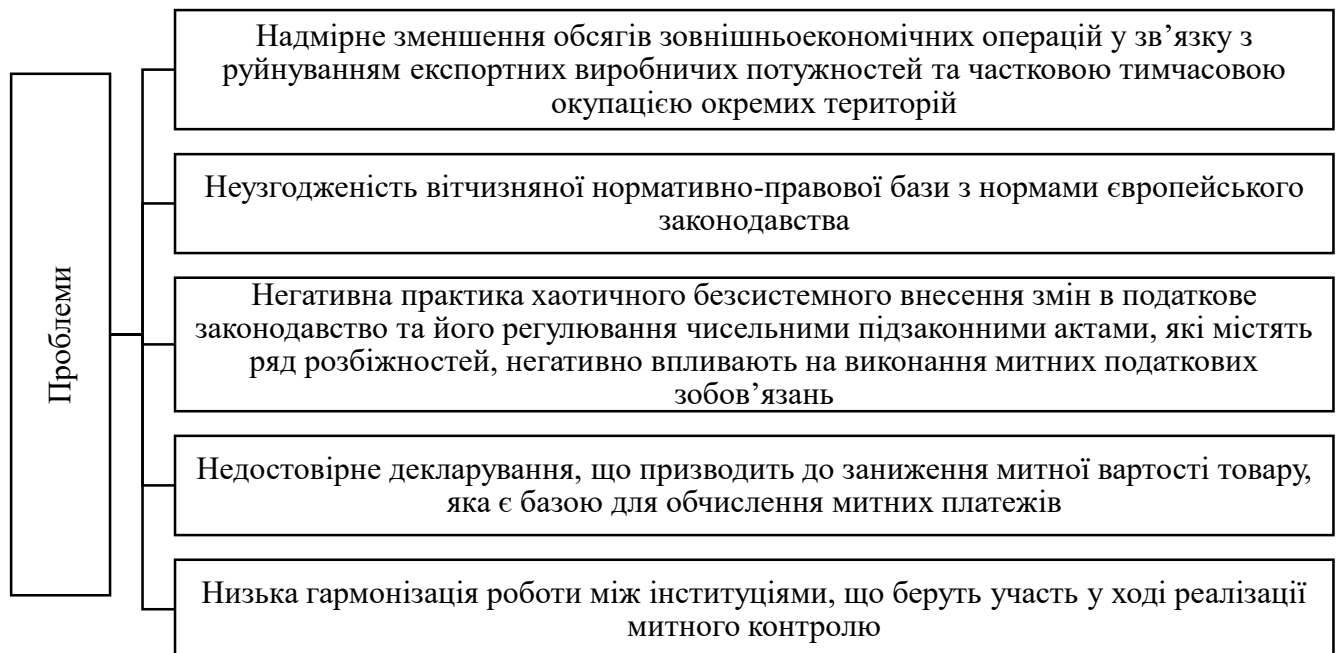

Рисунок 3.1 – Проблеми митної політики України в умовах воєнного стану

Джерело: розроблено авторкою на основі [31, 41-45]

Розглянемо їх детальніше.

1. Надмірне зменшення обсягів зовнішньоекономічних операцій у зв'язку з руйнуванням експортних виробничих потужностей та частковою тимчасовою окупацією та анексією окремих територій [41, с.338]. Ця проблема створює серйозні виклики для митної політики країни, адже призводить до значного зменшення обсягів зовнішньої торгівлі, що негативно позначається на митних надходженнях до Державного бюджету України. Зменшення експорту також впливає на конкурентоспроможність вітчизняних товарів на зовнішніх ринках, що порушує баланс торгівлі та призводить до збільшення дефіциту зовнішньої торгівлі. Додатково руйнування експортних виробничих потужностей призводить до порушення ланцюжків постачання та виробництва, що ускладнює митний контроль та управління митними процесами. Це спричиняє затримки у митних процедурах, збільшенні корупції та інших негативних явищ, що загрожують ефективності проведення митної політики. Часткова тимчасова окупація окремих територій також ускладнює ситуацію з митним контролем, оскільки стає причиною порушення митних правил та процедур на цих територіях. Брак контролю над виробництвом та переміщенням товарів на окупованих територіях виступає джерелом незаконного ввезення або вивезення товарів, що загрожує безпеці країни та стабільності митної системи.

2. Неузгодженість вітчизняної нормативно-правової бази з нормами європейського законодавства [31, с.138]. Ця проблема призводить до порушень міжнародних договорів та угод, що регулюють торговельні відносини між Україною та країнами-партнерами. Дана проблема також ускладнює митний контроль та здійснення митних процедур, що спричиняє затримки у вантажопотоках та підвищує ризик корупції. Ця проблема також впливає на конкурентоспроможність вітчизняних товарів на міжнародних ринках, оскільки несумісність законодавства є перешкодою для вивезення товарів за кордон або їх імпорту з-за кордону. Такі обмеження негативно позначаються на економічному зростанні та розвитку країни. В умовах воєнного стану ця проблема набуває ще більшого значення через потребу в міжнародній підтримці та співпраці для

забезпечення безпеки країни. Неузгодженість законодавства ускладнює взаємодію з міжнародними партнерами та обмежує можливості отримання підтримки та допомоги.

3. Негативна практика хаотичного безсистемного внесення змін в податкове законодавство та його регулювання чисельними підзаконними актами, які містять ряд розбіжностей негативно впливають на виконання митних податкових зобов'язань [42, с.132]. Ця проблема є джерелом невизначеності та нестабільності у правовому середовищі, що ускладнює роботу митних органів та призводить до порушень митних правил та процедур. Додатково наявність розбіжностей та неузгодженостей у законодавстві є причиною конфліктів та непорозумінь між суб'єктами митного контролю та платниками податків. Це призводить до затримок у вирішенні питань, спорів та судових процесів, що, у свою чергу, позначається на ефективності митної системи та затримує розгортання важливих митних процедур в умовах воєнного стану. Крім того, негативний вплив хаотичних змін у податковому законодавстві на виконання митних та податкових зобов'язань призводить до недоотримання необхідних митних надходжень у Державний бюджет України, що створює фінансові труднощі для держави в умовах військового стану.

4. Недостовірне декларування призводить до заниження митної вартості товару, яка є базою для обчислення митних платежів [43, с.70]. Ця проблема порушує справедливість та рівні умови для всіх учасників зовнішньоекономічних операцій, оскільки деякі суб'єкти можуть штучно занижувати вартість товарів, щоб уникнути сплати відповідних митних платежів. Це веде до втрати доходів Державного бюджету України та спотворення конкуренції на ринку. Разом з тим недостовірне декларування також призводить до проникнення незаконних товарів або предметів, що становлять загрозу для безпеки країни. Умови воєнного стану створюють сприятливу ситуацію для збільшення таких порушень, оскільки увага митних органів спрямована на інші, більш актуальні завдання.

5. Низька гармонізація роботи між інституціями, що беруть участь у ході реалізації митного контролю [44, с.59]. В умовах воєнного стану ця проблема

ускладнює ефективність митної політики України та становить значну загрозу для безпеки та стабільності країни. Наразі координація між різними митними, правоохоронними та військовими органами є надзвичайно важливою для запобігання незаконним переміщенням товарів, контрабанди та інших порушень. Недостатня гармонізація роботи між цими інституціями призводить до дублювання функцій, прогалин у контролі та недостатньої обміну інформацією. Це може стати причиною втрати можливостей для виявлення та припинення незаконних дій, таких як контрабанда чи терористичні загрози через кордон. Крім того, низька гармонізація роботи між інституціями може породжувати конфлікти та протистояння між ними, що, у свою чергу, може призвести до паралізації митних процедур та порушення законності в діяльності митних органів. Це створює загрозу не лише для ефективності митного контролю, а й для загальної безпеки країни.

6. Багато митних процесів все ще покладаються на паперові документи, які не відповідають сучасним технічним досягненням і найкращим світовим практикам [45, с.50]. Умови воєнного конфлікту вимагають негайних та ефективних заходів для забезпечення безпеки та контролю за переміщенням товарів через кордон. Використання паперових документів у митних процедурах супроводжується рядом недоліків, які стають особливо значущими в умовах військового стану. По-перше, це пов'язано зі значними затримками у обробці документів та відповідно затримками у митних процедурах. Умови збройного конфлікту можуть вимагати швидкого та ефективного реагування на переміщення товарів, що ускладнюється через використання застарілих методів роботи. Крім того, паперова документація збільшує ризик втрати або пошкодження документів, що може призвести до порушень у митних процедурах та втрати контролю за переміщенням товарів. В умовах воєнного стану це може мати серйозні наслідки для безпеки країни.

Проблеми в митній політиці України під час повномасштабного вторгнення РФ вимагають негайного і комплексного вирішення для забезпечення ефективного функціонування митної системи та захисту державних інтересів. Шляхи їх вирішення систематизовано в табл.3.1.

Таблиця 3.1 – Шляхи вирішення проблем митної політики України в умовах воєнного стану

№	Проблеми	Шляхи вирішення
1	Надмірне зменшення обсягів зовнішньоекономічних операцій [41, с.338].	Розвиток альтернативних економічних шляхів, відновлення експортних потужностей, прискорення процесу відновлення та реконструкції економічними зусиллями.
2	Неузгодженість вітчизняної нормативно-правової бази з нормами європейського законодавства [31, с.138].	Активізація роботи з гармонізації законодавства України з європейськими стандартами через проведення реформ, прийняття нових Законів та відповідних підзаконних актів.
3	Негативна практика хаотичного безсистемного внесення змін в податкове законодавство [42, с.132].	Встановлення стабільного механізму внесення змін у податкове законодавство з урахуванням кращих світових практик та ретельного аналізу впливу змін на митні процеси.
4	Недостовірне декларування, що призводить до заниження митної вартості товару, яка є базою для обчислення митних платежів [43, с.70].	Запровадження ефективних механізмів контролю за декларуванням товарів, використання сучасних технологій для перевірки декларацій та запобігання шахрайству.
5	Низька гармонізація роботи між інституціями, що беруть участь у ході реалізації митного контролю [44, с.59].	Створення спеціалізованих міжвідомчих комітетів для координації дій та обміну інформацією між різними інституціями, підвищення рівня взаємодії та встановлення єдиної стратегії митного контролю.
6	Багато митних процесів все ще покладаються на паперові документи [45, с.50].	Перехід до електронної системи обробки документів та впровадження сучасних технологій у митний контроль, що сприятиме підвищенню ефективності та прозорості митних процедур.

Джерело: розроблено авторкою на основі [31, 41-45]

Аналізуючи шляхи вирішення проблем, можна зробити висновок, що реформування митної системи України потребує комплексного підходу та впровадження широкого спектру заходів. Надмірне зменшення обсягів зовнішньоекономічних операцій може бути подолане шляхом відновлення експортних потужностей та розвитку альтернативних економічних шляхів. Незузгодженість законодавства вимагає активізації процесу гармонізації з європейськими стандартами. Хаотичне внесення змін у податкове та митне законодавство потребує встановлення стабільних механізмів його регулювання. Для запобігання недостовірному декларуванню необхідно впровадити ефективні механізми контролю. Низька гармонізація роботи між інституціями вимагає створення спеціалізованих комітетів та підвищення рівня взаємодії. Щодо

використання паперових документів, то перехід до електронної системи обробки є кроком до підвищення ефективності та прозорості митних процедур.

Авторка вважає, що лише комплексна стратегія, яка охоплює різні аспекти митної політики, дозволить Україні ефективно вирішити нагальні проблеми в умовах воєнного стану та забезпечити стабільність та безпеку у відносинах зовнішньої торгівлі.

3.2. Європейський досвід реалізації митної політики та його імплементація в Україні

Митна політика є важливим інструментом досягнення економічного розвитку кожної країни, визначаючи умови та правила міжнародної торгівлі. Європейський досвід у реалізації митної політики є важливим джерелом для України у ході підвищення ефективності митних процедур та впровадження європейських стандартів у цій сфері.

У Республіці Ірландія існує єдиний державний орган, який відповідає за адміністрування податків, зборів, митних платежів та обов'язкових соціальних внесків. Проведення митних контрольних заходів у Республіці Ірландія відзначається деякими практиками, які можуть бути корисними для впровадження в Україні. Однією з таких практик є використання неаудиторського втручання під час митного контролю. Цей підхід передбачає активне співробітництво з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та надання їм можливості самостійно виявляти та виправляти свої помилки [46]. Застосування неаудиторського втручання в митному контролі може стати важливим кроком для покращення ефективності та прозорості митної системи в Україні. Ця практика сприятиме покращенню діалогу між митними органами та суб'єктами ЗЕД, забезпечуючи більш ефективний контроль за перетином товарів через митний кордон.

У Болгарії, на відміну від Ірландії, Державна митна служба функціонує як самостійне відомство, що включає Центральне митне управління. У рамках цього управління діє спеціалізований підрозділ – Дирекція «наступного контролю», яка відповідає за розробку та впровадження методичних рекомендацій з митного аудиту, спрямованих на перевірку відповідності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності вимогам митного, у тому числі акцизного законодавства [47, с.65]. Згідно із законодавством Болгарії, посадові особи підприємства, яке перевіряється, мають створювати сприятливі умови для проведення перевірок митними органами. Огляд процедур перевірок, порядок подання документів для їх здійснення та оформлення результатів в Болгарії схожі на документальні перевірки, що проводяться згідно з митним законодавством України. Проте існують різниці у термінах складання та підписання остаточних редакцій документів.

Впровадження інформаційних технологій у митній справі призвело до значних досягнень у багатьох європейських країнах. Серед цих досягнень – запровадження інформаційно-електронних Митниць, можливість віддаленого випуску товарів, використання електронних документів і створення електронних баз для їх зберігання та передачі на відстані. Ці технічні нововведення спрямовані на спрощення і прискорення процесу перевірки та реєстрації товарів під час їх переміщення через кордон, що стає зручним як для учасників зовнішньоекономічної діяльності, так і для митних органів та їхніх працівників.

Важливо розглянути програму розвитку Митниці «Електронна митниця», яка була розроблена в Європейському Союзі. Ця програма включає в себе впровадження нових взаємопов'язаних митних інформаційних систем у всіх країнах ЄС, а також вдосконалення організаційних процесів у митних органах [48]. Основна мета проекту – підвищення рівня безпеки у міжнародній торгівлі та максимальне спрощення митного оформлення, що сприятиме швидкому проходженню товарів через кордони країн-членів ЄС та зменшенню адміністративних витрат.

У європейських країнах реалізується проект «Silent Border», спрямований на розробку та тестування нових високотехнологічних сканерів. Ці сканери

створюють тривимірне зображення об'єктів за допомогою атмосферного випромінювання і призначені для використання прикордонними, митними і правоохоронними органами. Також в рамках проєкту передбачається розробка нової та компактної системи для виявлення ядерних матеріалів під час перевезення товарів [49]. Ці нові сканери дозволяють забезпечити безпечний і швидкий огляд, виявлення та ідентифікацію небезпечних та нелегальних товарів, контрабанди, а також прихованих осіб у транспортних засобах. Наразі Державні митні служби Фінляндії та Естонії є користувачами інспекційно-оглядових комплексів і програмного забезпечення, розроблених у рамках проєкту «Silent Border».

У 2016 році у Великій Британії було прийнято стратегічне керівництво для оцінки митної діяльності під назвою «Митне бачення на 2020 рік». Ця стратегія визначала шляхи подальшого розвитку митної системи та передбачала впровадження передових цифрових технологій та координованого управління кордоном [49]. Одним із основних аспектів стратегії було активне використання цифрових технологій у митних процедурах. Це передбачало впровадження електронних систем митного оформлення та обміну даними, що спрямовувалося на спрощення та прискорення процесів ввезення та вивезення товарів через кордон. Крім того, стратегія передбачала впровадження новітніх технологій для контролю та моніторингу руху товарів та осіб через кордон, що сприяло більш ефективній боротьбі з контрабандою та іншими порушеннями митних правил.

Варто також приділити увагу досвіду Німеччини у впровадженні системи митного контролю та автоматизованої обробки інформації за допомогою системи аналізу ризиків RIKO. Це автоматизована інформаційна платформа, яка використовується виключно Центральним бюро аналізу ризиків Головного митного управління Німеччини (ZORA). RIKO забезпечує повноцінну інформаційну підтримку на всіх етапах роботи – від аналізу вхідної інформації та створення профілів ризику до аналізу кінцевих результатів і їх використання [50, с.204]. Ця система також дозволяє обробляти вхідні документи та контролювати їх виконання, а також містить повну інформацію про профілі ризику у текстовому форматі. З використанням інформації з бази даних системи «Атлас» RIKO надає

можливість контролювати ефективність використання профілів ризику на рівні Митниць та виконання рекомендацій стосовно додаткових заходів контролю.

Італія відома своїми успіхами у сфері боротьби з контрафактними товарами завдяки впровадженню мультимедійної системи «Фальстаф». Ця система, запущена в 2004 році, містить інформацію про підробки, автентичність товарів та можливі випадки обману [51]. Її значною перевагою є постійне оновлення даних та проведення попереджувальної перевірки шляхом вибору тих випадків, які викликають питання та підозри.

У Латвійській Республіці реалізується програма «Міжнародне поліцейське співробітництво та боротьба зі злочинністю», ініційована Міністерством внутрішніх справ. Головною метою цієї програми є посилення співпраці правоохоронних органів для запобігання та протидії економічним злочинам у Латвії. У рамках цієї програми здійснюється будівництво сучасної та технологічно оснащеної інфраструктури, а також реалізуються кілька проєктів модернізації пункту пропуску «Терехово». Одним із таких проєктів є модернізація Автоматичної системи ідентифікації транспортних засобів і контейнерів у пунктах митного контролю Служби державних доходів Латвії [51]. Ця система передбачає фіксацію, зчитування і розпізнавання державних номерних знаків транспортних засобів та інших розпізнавальних ознак. Використання цієї системи дозволило Службі державних доходів Латвії здійснювати дії в рамках системи управління ризиками, проводити превентивні заходи та запобігати митним правопорушенням.

Отже, для України варто звернутися до позитивного досвіду Ірландії у впровадженні неаудиторського втручання, яке сприяє усвідомленню та виправленню помилок суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Цей підхід може покращити ефективність митного контролю в Україні й допомогти запобігти порушенням. За прикладом Болгарії можна взяти створення спеціалізованого підрозділу для розробки та впровадження методичних рекомендацій з митного аудиту, що дозволить покращити контроль за виконанням митних Законів в Україні. Крім того, Європейський досвід використання інформаційних технологій, як показано на прикладі Німеччини та Італії, може також бути корисним для нашої

держави. Впровадження автоматизованих систем аналізу ризиків та мультимедійних систем контролю може покращити ефективність та точність митного контролю. Загалом, аналізуючи досвід країн Європи, Україна може використати різноманітні підходи до покращення своєї митної системи, враховуючи специфіку та потреби власного ринку та економіки.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження митної політики в умовах воєнного стану можна зробити наступні висновки:

1. Розглянувши значення та складові митної політики, можна дійти до твердження, що митна політика – система принципів, функцій та заходів для регулювання зовнішньої торгівлі та забезпечення митної безпеки країни. Основна її мета полягає у захисті національних інтересів та стимулюванні економічного розвитку. Принципи митної політики включають в себе виключну юрисдикцію, монополію держави, законність та ефективність, що враховує економічні, міжнародні, політичні та ідеологічні аспекти. Складові включають митні операції, процедури, тарифні та нетарифні заходи, а також митну статистику.

2. Охарактеризувавши нормативно-правове регламентування митної політики в Україні, бачимо, що наша держава регулює митну політику через прийняття різноманітних нормативно-правових актів, включаючи Закони, Укази та Постанови, які охоплюють всі аспекти митного контролю та зовнішньої торгівлі. Міністерство фінансів України та Державна митна служба України встановлюють деталізовані правила та процедури з митного контролю, перетину кордону та ліцензування митних брокерів, забезпечуючи виконання міжнародних стандартів у сфері митної діяльності. Загалом система нормативно-правового регулювання митної політики формує основи для ефективної роботи митних органів та забезпечує дотримання міжнародних стандартів у сфері митної діяльності.

3. Дослідження ефективності митної політики в Україні включає кілька етапів. По-перше, це збір даних про обсяги експорту та імпорту, зовнішньоторговельний оборот і сальдо. По-друге, це аналіз динаміки та структури пропущених через кордон товарів та транспортних засобів. Також вивчається кількість оформлених митних документів та рівень електронного декларування. Наступним етапом є аналіз динаміки та структури митних платежів. Зазначені етапи дослідження відображають стан митної системи та дозволяє визначити напрямки для її удосконалення.

4. Аналіз ефективності митної політики в Україні у період дії воєнного стану дозволяє стверджувати, що Збройний конфлікт у 2022 році суттєво вплинув на обсяги експорту та імпорту, зменшивши їх. Проте в 2023 році спостерігається позитивна тенденція на збільшення, хоча значення залишаються нижчими, ніж до конфлікту. Динаміка та структура пропущених через кордон транспортних засобів і товарів показує стабільність, хоча війна у 2022 році спричинила деякі зміни. Кількість оформлених митних декларацій зменшилася у 2022 році, але частка електронного декларування зросла, вказуючи на модернізацію системи. Митні платежі впливають на доходи Державного бюджету України, які зменшилися у 2022 році через війну, але значення даного показника знову зросло у 2023 році, свідчаючи про відновлення економічної ситуації. Частка митних платежів у ВВП також зменшилася у 2022 році, але відновлюється у 2023 році.

5. Умови воєнного стану в Україні супроводжуються серією складних проблем у митній сфері. Руйнування експортних виробничих потужностей та тимчасова окупація окремих територій призвели до радикального зменшення зовнішньоекономічних операцій. Неузгодженість внутрішнього законодавства з європейськими стандартами, хаотичні зміни в податковому законодавстві та недостовірне декларування товарів додатково ускладнюють ситуацію. Низька гармонізація між учасниками митного контролю та використання застарілих паперових процесів поглиблюють проблеми. Для подолання цих викликів потрібна комплексна стратегія, яка передбачатиме не лише правові, а й технологічні та організаційні рішення.

6. Охарактеризувавши європейський досвід реалізації митної політики та його імплементацію в Україні, бачимо, що варто звернутися до практики Ірландії у проведенні неаудиторського втручання, яке допомагає суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності усвідомити та виправити помилки. Цей підхід може покращити ефективність митного контролю в Україні та сприяти запобіганню порушень. За прикладом Болгарії можна перейняти ідею створення спеціалізованого підрозділу для розробки та впровадження методичних рекомендацій з митного аудиту, що дозволить покращити процес контролю за

виконанням митного законодавства в Україні. Крім того, Європейський досвід використання інформаційних технологій, як показано на прикладі Німеччини та Італії, може бути корисним для України. Зокрема впровадження автоматизованих систем аналізу ризиків та мультимедійних систем контролю покращить ефективність і точність митного контролю. Аналізуючи досвід країн Європи, Україна може взяти на озброєння різноманітні підходи до покращення своєї митної системи, враховуючи специфіку та потреби власного ринку та економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Митний Кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (Дата звернення 27.03.2024).
2. Боняр С. М. Управління соціально-економічними системами на основі підвищення ефективності маркетингових послуг в умовах діджиталізації: монографія. Х.: Видавництво Іванченка І. С., 2023. 363 с.
3. Разумова О. І. Митна політика в контексті формування та реалізації митного законодавства України. *Право і суспільство*. 2019. № 2. С. 121-125.
4. Тищенко В. Ф. Регіональні аспекти митно-податкової політики: монографія. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 248 с.
5. Герасимюк П. В. Сутність та історичні передумови виникнення митної політики. *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 32. С. 146-152.
6. Мужев О. О. Теоретико-методичні засади реалізації митної політики в межах національної економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. № 26. С. 193-196.
7. Тищенко В. Ф., Стасова Д. О. Виклики та перешкоди: роль митної політики в економічному відновленні України під час війни. *International Scientific Journal "Internauka"*. 2023. № 9. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16849155404610.pdf> (Дата звернення 27.03.2024).
8. Іванов С. В. Принципи державної митної політики в Україні: поняття, зміст і критерії класифікації. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 179-185.
9. Герасимчук С. С. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності: навчальний посібник. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2021. 164 с.
10. Іванов С. В. Інституційне забезпечення реалізації державної митної політики в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 8. С. 83-89.

11. Денисенко В. В. Правове забезпечення митної політики: міжнародно-правові стандарти та українське законодавство: навч. посіб. Запоріжжя: ЗНТУ, 2018. 326 с.
12. Мережко Н. Т. Митна політика України під час збройної агресії рф. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. № 6. С. 4-16.
13. Про Митний тариф України: закон України від 19.10.2022 № 2697-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-20#Text> (Дата звернення 27.03.2024).
14. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту: закон України від 22.12.1998 №. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-14#Text> (Дата звернення 27.03.2024).
15. Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту: закон України від 22.12.1998 № 331-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-14#Text> (Дата звернення 27.03.2024).
16. Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну: Закон України від 22.12.1998 № 332-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-14> (Дата звернення 27.03.2024).
17. Ковальова М. Л. Вплив заходів тарифного та нетарифного регулювання на зовнішньоекономічну діяльність. *Економіка та суспільство*. 2023. № 51. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2445> (Дата звернення 27.03.2024).
18. Дзюбинський А. В. Митна політика в умовах воєнного стану. *Товарознавчий вісник*. 2023. № 16. С. 98-104.
19. Резнік Н. П. Митна справа та митна політика держави. *Молодий вчений*. 2022. № 9. С. 162-165.
20. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення 27.03.2024).
21. Про зовнішньоекономічну діяльність: закон України від 16.04.1991 № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (Дата звернення 27.03.2024).

22. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 № 2755.VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Дата звернення 28.03.2024).
23. Про Державну митну службу України: Указ Президента України від 29.11.1996 № 1145/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1145/96#Text> (Дата звернення 27.03.2024).
24. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text> (Дата звернення 27.03.2024).
25. Питання, пов'язані із застосуванням митних декларацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2012. № 450. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2012-%D0%BF#Text> (Дата звернення 27.03.2024).
26. Про деякі питання перебування товарів у митному режимі переробки на митній території України, обмеження і заборони щодо поміщення окремих товарів у зазначений митний режим та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.03.2013 № 295. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/295-2013-%D0%BF#Text> (Дата звернення 27.03.2024).
27. Про деякі питання провадження митної брокерської діяльності: Наказ Міністерства фінансів України від 27.09.2021 № 517. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1672-21#Text> (Дата звернення 27.03.2024).
28. Про затвердження Правил митного контролю та митного оформлення транспортних засобів, що переміщуються громадянами через митний кордон України: наказ Державної митної служби України від 17.11.2005 № 1118. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1428-05#Text> (Дата звернення 27.03.2024).
29. Ачкасова С. А. Реалізація митної політики у контексті інтеграційних трансформацій. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. 2023. № 6. С. 121-125.

30. Клим А.-В. В. Митна політика України в контексті сучасних суспільних викликів. *Демократичне врядування*. 2022. № 1. С. 128-140.
31. Кіцак Т. М. Реалізація митної політики України в контексті удосконалення її нормативно-правового забезпечення. *Демократичне врядування*. 2022. № 2. С. 131-143.
32. Іщук Ю. А. Митно-тарифна політика як ключовий компонент зовнішньоекономічної стратегії держави. *Бізнес Інформ*. 2023. № 11. С. 12-17.
33. Шевчук С. В. Митна політика як важлива складова забезпечення митних інтересів держави. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2018. № 7-8. С. 45-51.
34. Войтенко І. С. Реформування митної політики та безпеки в Україні в умовах євроінтеграції. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. № 1-2. С. 68-73.
35. Герасимюк П. В. Сутність та історичні передумови виникнення митної політики. *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 32. С. 146-152.
36. Голинський Ю. О. Митна політика та її вплив на менеджмент зовнішньоекономічної діяльності. *Молодий вчений*. 2018. № 10(2). С. 745-748.
37. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (Дата звернення 27.03.2024).
38. Державна митна служба України. Статистика та реєстри. URL: <https://customs.gov.ua/en/statistika-ta-reiestri> (Дата звернення 29.03.2024).
39. Державний веб-портал бюджету для громадян. Open budget. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2023&budgetType=LOCAL> (Дата звернення 27.03.2024).
40. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (Дата звернення 27.03.2024).
41. Іванов Ю. Б., Толстошеева Д. В. Розвиток митної політики України в період дії режиму воєнного стану. *Управління розвитком соціально-економічних систем: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 20-21 квітня 2023 року)*. Харків: ДБТУ, 2023. С. 337-340.

42. Корнева Т. В., Рогозіннікова К. С. Податкові пільги: деякі проблеми при переміщенні товарів через митний кордон України під час воєнного стану. *Юридичний вісник*. 2022. № 5. С. 127-134.
43. Сочка К.А., Палінчак М.М. Митні платежі як фіскальний інструмент держави: тенденції та виклики поточного періоду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 48, с. 65-72.
44. Авраменко Н. Л., Дорошенко Т. М., Матвеев М. Е. Проблеми митного контролю в контексті європейської інтеграції України. *Економіка та держава*. 2022. № 1. С. 55–60.
45. Степаненко С. В. Напрями удосконалення митного контролю та переміщення товарів через митний кордон України. *Актуальні проблеми політики*. 2023. № 71. С. 49-54.
46. Second Monitoring Report Implementation Plan for Ireland. 2023. URL: <https://www.gov.ie/pdf/?file=https://assets.gov.ie/249906/de605451-4d41-41d7-870c-6e1c4ee2d8d2.pdf> (Дата звернення 27.04.2024).
47. Gwardzińska E. The role of customs brokers in facilitating international trade. *World Customs Journal*. 2022. № 8. P. 63-70.
48. New customs rules for trade with the EU. 2023. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/new-customs-rules-for-trade-with-the-eu/> (Дата звернення 27.04.2024).
49. Position on the EU Customs Reform. 2023. URL: <https://www.posteurop.org/NeoDownload?docId=579334> (Дата звернення 27.04.2024).
50. Erkoreka M. Implementation performance in the field of the EU Customs Union: consequences of differentiated policy implementation on customs control efficiency. *Journal of European Integration*. 2023. № 45. P. 803-821.
51. The EU Entry/Exit system and EU travel authorisation system. 2024. URL: <https://commonslibrary.parliament.uk/the-eu-entry-exit-system-and-eu-travel-authorisation-system/> (Дата звернення 27.04.2024).